

MST
001671
161
8

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

De KMA in verandering...
(zie het artikel op blz. 345)

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: A. G. D. van Osch
Beringlaan 13, 2803 GA Gouda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
generaal-majoor der genie
p/a Defensieleergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

B. A. C. Droste
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren
luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

ir. J. W. van Bommel
kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch
kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis
hoofd Sectie Mil. Geschiedenis KL

drs. Ch. F. Turpijn
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 86 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADruk VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht **342**

Editoriaal:
Toekomstbeeld: kentering in onze professie? **343**

drs. P. S. Andriess en drs. G. J. C. Roozendaal:
De KMA vernieuwd **345**

A. Bezemer r.a. en O. B. J. Reuvers:
De luchtmacht in blauwdruk **353**

S. G. van Kervel:
Een vredes- en veiligheidsbeleid voor een nieuwe wereldorde **359**

drs. J. N. Fernhout:
Het verband tussen de Luftwaffe-verliezen in mei '40 en de Duitse invasieplannen voor Engeland **364**

drs. J. M. J. van den Berg:
Meting van inzetbaarheid is nodig **372**

F. A. van der Hulst en P. L. S. Karper:
Inzet geneeskundige compagnie in Noord-Irak **377**

Mening van anderen:
Optreden in Libanon — Im Zeichen des Tigers — Veiligheidsbeleid in een veranderende wereld **382**

Antwoord op meningen van anderen:
Optreden in Libanon — Im Zeichen des Tigers — Veiligheidsbeleid in een veranderende wereld **384**

Boeken **386**

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cf VS 2-1100

KL-order 09/8. Voorziening kaarten en overige geografische informatie (891211).

KL-med. (DPKL) 78/55. Opleiding aan instituten voor wetenschappelijk onderwijs (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL-publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsonder-

steuningsfonds, B schoonmaakartikelen (900814).

KL-med. (DPKL) 78/385K. Cursus Hogere militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool (911104).

KL-med. (Ministeriële beschikking) 53.84. Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier (911104).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, Index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

VS 5-142. Handboek Pantsergenieegroep, 1e druk.

OPCOKL LO/S-004. Regeling KL-kam-

pioenschappen en sportkalender, uitgave 1992.

OPCOKL ART-003. Syllabus M114/39, 2e druk.

VR 6-200/2. Terreinmeetdienst Perba, 1e druk.

VR 6-20. De inzet van de veldartillerie, 1e druk.

VS 6-751/B. Het Artillerieschietkamp, 1e druk.

VS 6-40/2D. Bedieningshandleiding VUVA PC, 2e druk.

IK 7-621. Taak van de baancommandant, hoofdschietinstructeur, schiet/hulpinstructeur, 3e druk.

VS 7-340. Schiettabel nabijbestrijding, 2e druk.

VS 7-336. Schiettabel grondmortier 120 mm voortgetrokken, 3e druk.

IK 44-33/5. Controlelijst diepwaden, 1e druk.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-4/2. Procedures statische telefooncentrales (4e dr.). De verdergaande automatisering van het legerkorpsverbindingsstelsel, het oprichten van het nationaal noodnet en het vervallen van het overheidstelefoonnet hebben geleid tot het ontwerpen van deze 4e druk.

VS 11-10. Woordenlijst verbindingen (3e dr.). Deze 3e druk is afgestemd op VS 2-7200, *Militair woordenboek KL*. Als gevolg van het verschijnen van *MC 62/6*, *NATO Electronic warfare policy*, zijn begrippen op eov-gebied aangepast. Begrippen van algemene aard zijn niet meer in VS 11-10 opgenomen.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zijn in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

U bent actief dienend officier van KL of KLu, maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wèl graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?
Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Beringlaan 13, 2803 GA Gouda.

Toekomstbeeld: kentering in onze professie?

Kranten en andere gedrukte periodieken worden wel eens spiegels van de samenleving genoemd. In zijn algemeenheid is dat juist, vooral wanneer zij weergaven bevatten van actuele ontwikkelingen of verhandelingen over onderwerpen die als nieuwe belangstellingsgebieden onder de aandacht komen. Het hier gestelde is onverminderd van toepassing op dit vaktijdschrift. Over het doel van ons periodiek spreekt het redactiestatuut zich als volgt uit:

De Militaire Spectator (MS) beoogt bij te dragen aan het vergroten van kennis over en inzicht in de verschillende kennis- en wetenschapsgebieden en de toepassing (smogelijkheden) ervan, voor zover deze op enigerlei wijze in verband staan met de militaire professie.

Kort gezegd houdt dit in dat de MS beoogt een weergave te bieden van belangrijke ontwikkelingen en invloeden en daardoor een spiegel te zijn van de militaire professie.

Het begrip professie heeft een inhoudelijke meerwaarde in vergelijking met verwante begrippen als functie, taak, beroep of vakgebied. Een professie verwijst naar de specifieke wijze waarop binnen de maatschappelijke taakverdeling een belangrijk geachte functie (i.c. het waarborgen van de militaire veiligheid) in een beroepsuitoefening is geïnstitutionaliseerd. Het specifieke karakter van een professie komt onder meer tot uitdrukking in een kennisgebied dat theoretisch is onderbouwd, beroepsopleidingen, organisatie van beroepsopleidingen en van beroepsbeoefenaren, een specifieke verant-

woordelijkheid voor dienstverlening aan de samenleving en een beroepsethiek waarin de morele grondslagen van de beroepsuitoefening een plaats hebben.

In deze opzichten wil derhalve de MS een spiegel zijn van de militaire professie. Wil de MS op trefzekere wijze aan die verwachting voldoen dan dient hij ook recht te doen aan veranderingen in de professie. Dit houdt ook in dat hij aan die veranderingen bijdraagt. Lezers, publicisten en redactieleden beïnvloeden gezamenlijk die professionele kwaliteit. Daarbij is het de verantwoordelijkheid van de redactie een juist evenwicht tussen de actuele praktijk en toekomstgerichtheid te bewaken en tussen de zorgen van de dag en de theoretisch-wetenschappelijke bestudering daarvan. De redactie van een professioneel tijdschrift moet een intentie in de praktijk brengen, steeds een voorsprong te nemen op wat door de beroepscollega's van belang wordt gevonden. Maar de mate van voorsprong luistert nauw. Nooit mag de redactie buiten gehoorsafstand verdwijnen.

Voor een belangrijk deel is hier echter sprake van een spontaan proces. Het merendeel van de artikelen wordt op eigen initiatief aangeboden door schrijvers, zowel van buiten als van binnen de defensieorganisatie. Verondersteld mag worden dat de wisselwerking tussen spontaan publicistisch aanbod en de redactionele regie daarvan met het oog op de lezersdoelgroep, tot een goed beeld leidt van de militaire professie in ontwikkeling.

De diepgang en de omvang van de huidige ontwikkelingen zijn ingrijpend en fundamenteel. De defensie-organisatie en, inherent daaraan, de militaire professie ondergaan een vrijwel ongekende verandering. De uitvoering van de Defensienota heeft geleid tot een stroom aan visies, plannen, besluiten en maatregelen op het gebied van herstructurering en verkleining van organisatie-eenheden. Maar tegelijkertijd speelt een eveneens wervelende ontwikkeling op het gebied van vernieuwing van het internationale veiligheidsbeleid, heroriëntatie van de veiligheidsstructuren, inzet voor anderssoortige veiligheidstaken en in andere operatiegebieden. En eveneens veranderen de binnenlandse politieke visies op de Nederlandse defensie-inspanning naar aard, omvang, financiële en sociale kosten en prioriteit.

Tegen deze achtergronden te spreken van een militaire professie in beweging, is derhalve geen „overstatement”, zelfs de typering een „professie in kentering” lijkt op haar plaats.

Een centraal kenmerk van een professie wordt ge-

vormd door haar kerntaak en in samenhang daarmee de beroepskwaliteit van de beroepsbeoefenaren, uit te drukken in kennis, vaardigheden en mentaliteit. Kerntaak en beroepskwaliteit bepalen samen de beroepsidentiteit, ofwel het „zelfbeeld”. Is er in dit opzicht sprake van een kentering? In ieder geval voltrekt zich niet alleen in concepties maar ook de facto een kentering in de operationele inzet van Nederlandse eenheden. Deze vindt nu plaats in mondiaal gespreide spanningshaarden. Maar nog meer zeggend in professioneel opzicht is het feit dat zich een accentverschuiving in *core-technology* lijkt af te tekenen. Deze bestond tot voor kort onbetwist in het voeren van het grootschalige gevecht. De ondersteuning daarvan vormde een vitale voorwaarde, maar was in essentie dienstbaar aan de manoeuvre en het luchtgevecht.

Het ligt voor de hand dat de waarde van krijgsmachteenheden wordt afgemeten aan het vermogen de veiligheidsproblemen op te lossen die zich ook werkelijk manifesteren. Voor wat betreft de inzet van Nederlandse eenheden ligt nu een nieuw zwaartepunt bij het optreden t.b.v. crisisbeheersing, en humanitaire operaties. Niet het voeren van het gevecht bleek daarbij recent de doorslaggevende kwaliteit, maar de politiefunctie, geniesteen, geneeskundig optreden, transportvoorzieningen, telecommunicatie en het ruimen van mijnen. Toegegeven, bezien vanuit een historisch perspectief is het te vroeg om (nu al) te oordelen over een kwalitatieve omslag binnen de professie, dus over een kentering. Maar wél kunnen wij voorspellen dat, als zo'n kentering zich voordoet, dit gevolgen zal hebben voor beleidsprioriteiten, voor allocatie van middelen, voor de militaire wetenschappen, voor de toewijzing van prestige binnen het militaire beroep en voor de aantrekkingskracht voor nieuwe leden.

Wijst de inhoud van de MS op deze veronderstelde kentering; weerspiegelt hij een kwalitatieve omslag in de professie? De inhoud van dit nummer geeft enige steun aan deze veronderstelling.

Het artikel van S.G. van Kervel, „Een vredes- en veiligheidsbeleid voor een nieuwe wereldorde”, wijst sterk in die richting. Daarin wordt een pleidooi gehouden voor het omsmeden van krijgsmachten tot instrumenten, gericht op hulp van overwegend humanitaire en economische aard, die werken vanuit de reeds bestaande internationale kaders. Van der Hulst en Karper geven een terugblik op de inzet van een geneeskundige cie in Noord-Irak, een recent blijk van het humanitaire *out-of-area*-optreden. Tot zover het werkgebied.

Voorts in dit nummer ook een heel ander perspec-

tief op de militaire professie-in-verandering, namelijk de bedrijfsvoeringsoptiek. A. Bezemer en O.B.J. Reuvers ontwikkelen een blauwdruk voor het strategische-veranderingsproces waarin de KLu zich heeft begeven. Dat het in dit artikel gaat om de strategie van de bedrijfsvoering „aan de grond” en niet om strategische aspecten van het gevecht in de lucht maakt voldoende duidelijk welke professionele opties om voorrang vragen.

Een krijgsmacht met minder politieke prioriteit zal met minder begrotingsgeld moeten toekomen. Doelmatigheid zal een dominerend criterium zijn. Daartoe is de meting van inzetbaarheid voor de krijgsmachtdelen van belang in relatie tot de kosten. J.M.J. van den Berg uit in zijn artikel „Meting van inzetbaarheid is nodig” de verzuchting „...dat veel leidinggeevenden bij ‘de troep’ weinig oog hebben voor de kostenkant of voor de bevordering van doelmatigheid”. Dat wijst op de noodzaak van een omslag van het doeltreffendheids criterium, dat militaire aanvoerders van oudsher zeer vertrouwd is, naar het doelmatigheids criterium dat eigen is aan de militaire manager. Is ook dit een indicatie van een kentering in de militaire professie?

Professionele beroepsopleidingen vormen het klassieke strijdtoneel en tegelijkertijd de proeftuin voor veranderingen in de professie; zo ook de KMA. G.J.C. Roozendaal en P.S. Andriessse geven in „De KMA vernieuwd” goede informatie maar ook aanleiding tot verzuchting. Hoe vaak is de KMA na 1947 al vernieuwd? En hoeveel wijzer zijn wij geworden over de optimale „mix” van militaire (vak)opleiding, wetenschappelijk onderwijs en persoonsvorming? Met respect voor de - opnieuw - aangeboorde creativiteit vereist het enig optimisme om de militaire bedrijfskunde anno 1992 direct te herkennen als het lichtspoor voor de professie richting 21e eeuw. Twee opmerkingen zijn hier op hun plaats. Het behoort tot de beste professionele tradities om steeds weer te geloven in eigen kracht. Vernieuwing is een bewijs van vitaliteit. Dat geldt voor de KMA; dat geldt ook voor de gehele professie. En vervolgens dit: mocht u het niet eens zijn met de vernieuwde KMA, of met andere veranderingen in onze professie, dan geeft u blijk van een professionele houding wanneer u hiervan in uw vakblad, de MS, gewag zou maken.

Eén uitspraak lijkt bevestigd: de MS is een spiegel voor de ontwikkeling van de militaire professie. De andere uitspraak staat open voor nadere beantwoording. Is er sprake van een kentering in de militaire professie?

drs. P.S. Andriesse en drs. G.J.C. Roozendaal*

resp. kolonel van de Koninklijke luchtmacht en kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

De KMA vernieuwd

De opleiding aan de Koninklijke Militaire Academie mag zich verheugen in de aandacht en belangstelling van velen. Voor een groot deel van de officieren van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht begon hun loopbaan immers daar. Bij velen bestaan dan ook nog steeds herinneringen aan die belangrijke periode in hun leven. Hoewel de meesten de ontwikkelingen aan de KMA slechts op afstand zullen hebben gevolgd, hebben zij dikwijls nog duidelijke opvattingen over hoe het nu is en ook over hoe het zou moeten zijn.

Thans is de KMA verwickeld in een veranderingsproces, dat qua omvang wellicht is te vergelijken met de verandering van 1960. Werd destijds het accent verlegd van een militaire beroepsopleiding naar een wetenschappelijke opleiding, nu is weer meer sprake van het beklemtonen van de aandacht voor de militaire processen. Dit overigens binnen een nog steeds partieel wetenschappelijk te noemen opleiding, die blijft berusten op drie pijlers: militaire opleiding, wetenschappelijk onderwijs en aandacht voor de persoonsvorming. In principe volgen nu alle cadetten – ongeacht krijgsmachtdeel, wapen, dienstvak of functiegroep – voor een groot deel dezelfde opleiding: militaire bedrijfskunde. Differentiatie naar de te vervullen functie vindt wel plaats, maar veel minder diepgaand dan tot nu toe het geval was. De nadruk komt te liggen op het leiding geven aan en mana-

gen van militaire bedrijfsprocessen in het algemeen en minder op monodisciplinaire kennis.

Redenen voor de reorganisatie

De jongste onderwijsvernieuwing vond plaats in 1985 in opdracht van het Curatorium van de KMA. Daarbij werd o.a. het begrip Militaire bedrijfskunde (MB) geïntroduceerd. De evaluatie van die vernieuwing signaleerde een aantal knelpunten. Zo bleek dat de KMA bestuurlijk moeizaam functioneerde en voorts dat er een negatieve interferentie bestond tussen de zojuist genoemde pijlers van de opleiding. Ook was duidelijk dat de MB niet voldoende vorm kreeg. Voorts besloot de minister van defensie de ontwerp-Wet Wetenschappelijk onderwijs krijgsmacht (WWOK) niet ter behandeling aan de Tweede Kamer aan te bieden. Daardoor verviel de noodzaak voor de KMA de voor de militaire omgeving moeilijk hanteerbare universitaire bestuurs- en adviesstructuur te handhaven.

Naar aanleiding van het voorgaande besloot het Curatorium een Projectteam heroverweging inrichting onderwijs aan de KMA (PT-HIOKMA) in te stellen. Het rapport van dit team beveelt aan de Militaire bedrijfskunde op te vatten als een conceptie met als kenmerken interdisciplinariteit en beroeps- en probleemgerichtheid. Voorts zou de opleiding aan de KMA in twee afzonderlijke delen moeten worden gesplitst, gescheiden door een periode van functievervulling. Het eerste deel van de opleiding (KMA-I) zou voor alle cadetten grotendeels gelijk moeten zijn, ongeacht wapen/dienstvak resp. functiegroep. Pas in het tweede deel (KMA-II) zou differentiatie kunnen plaatsvinden. De persoonsvorming zou door de gehele opleiding gestalte moeten krijgen door een geïntegreerde aanpak. KMA-I zou ca. 3 jaar in beslag nemen, KMA-II ca. 1 jaar. Met de ontwikkeling

* Lid, resp. voorzitter van het Projectteam Reorganisatie Onderwijs KMA.

Op 4 april 1991 is door de bevelhebbers der land- en luchtmachtstrijdkrachten het Projectteam Reorganisatie Onderwijs KMA (PRO-KMA) ingesteld. Met medewerking van velen binnen en buiten de KMA is het team erin geslaagd een nieuwe opleiding tot stand te brengen. Met de uitvoering van dat onderwijs wordt in augustus 1992 begonnen.

en invoering hiervan zou een full-time projectteam moeten worden belast.

Een aantal andere ontwikkelingen beïnvloedt eveneens de huidige reorganisatie. Het ministerie van defensie ontwikkelde de beleidsvisie Hoger onderwijs krijgsmacht (HOK). Daarin staat o.a. vermeld dat de opleidingsstructuren van KM, KL en KLu niet te veel mogen uiteenlopen en bovendien dat het verband met de (geïntegreerde) stafscholen en de Hogere defensieleergangen duidelijk zichtbaar dient te zijn. Voorts geeft de beleidsvisie HOK nadere invulling aan het Defensieopleidingsbeleid m.b.t. het hoger onderwijs in de krijgsmacht. Hieronder de beginselen voor dat opleidingsbeleid.

1 Ten gevolge van operationele, technologische en maatschappelijke ontwikkelingen veranderen functies en daarmee opleidingseisen. Het opleidingsbeleid is daarom gericht op een systeem van voortdurende opleiding, gebaseerd op functie-eisen. Voor een deel van de initiële officiersopleidingen is het opleidingsbeleid tevens gericht op het leggen van een basis voor het wetenschappelijk denkniveau dat vooral in de hogere rangen vereist is.

2 In de opleidingsbehoefte van de Defensieorganisatie wordt voorzien door interne en externe opleidingen, die worden verzorgd door: a. interne opleidingsinstituten; b. militaire eenheden die geen primaire opleidingstaak hebben; c. externe militaire en civiele opleidingsinstituten.

3 Het opleidingsbeleid wordt gekenmerkt door: a. doeltreffendheid; de mate waarin aan het einde van een opleiding de doelstellingen zijn bereikt (effectiviteit); b. doelmatigheid; de opleidingsdoelstellingen moeten worden bereikt tegen de laagst mogelijke kosten.

4 Uit het oogpunt van doeltreffendheid en doelmatigheid:

a. wordt bij opleidingen zo nauw mogelijk aangesloten op de leerlingkarakteristieken, op het beginniveau van de doelgroep of het individu en zoveel mogelijk gebruik gemaakt van eerder genoten (externe) opleidingen en opgedane ervaring;

b. wordt waar mogelijk samengewerkt, zowel nationaal als internationaal, en worden opleidingen geprivatiseerd en/of ingekocht, met dien verstande dat samenwerking is vereist tussen instellingen

voor hoger onderwijs krijgsmacht in het algemeen en uit het oogpunt van het bereiken van civiele erkenning met universiteiten in het bijzonder;

c. wordt zelfstudie gestimuleerd;

d. zijn decentralisatie en delegatie van bevoegdheden leidende beginselen;

e. wordt uit het oogpunt van maatschappelijke erkenning het wetenschappelijke (eind)niveau van initiële officiersopleidingen ten minste tot uitdrukking gebracht in de afgifte van certificaten en dossierverklaringen.

Ten slotte is er nog de ontwerp-Wet op het Hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek (WHW), die voorwaarden stelt aan een instelling om door de minister van onderwijs te worden aangewezen als een instelling van hoger onderwijs. De KMA kan daaraan nog niet voldoen; het is echter wel mogelijk in materiële zin civiele erkenning van (delen van) het onderwijs te bereiken, door het ontwikkelen van de samenwerking met externe instituten.

Op grond van het voorgaande hebben de bevelhebbers van de KL en de KLu – instemmend met aanbevelingen van PT-HIOKMA – het Projectteam reorganisatie onderwijs KMA (PRO-KMA) ingesteld. Daarbij werd behalve inbreng uit landen luchtmacht, ook civiele expertise ingebracht. De leden waren zowel van de KMA als van de Haagse staven afkomstig. Bovendien waren behalve hoger militair gevormden, ook universitair geschoolde militairen van diverse disciplines opgenomen. Gezien de vergaande consequenties van de reorganisatie en de beoogde snelheid van werken werd het team onder rechtstreeks bevel van de bevelhebbers gesteld. Het projectteam werd tewerkgesteld op de KMA en kreeg o.a. de volgende opdrachten.

1 Het ontwikkelen van een curriculum MB met aandacht voor de volgende aspecten.

a. De integratie van de verschillende wetenschappelijke disciplines binnen het concept MB, en de integratie met de persoonsvorming en de militaire vakopleiding.

b. Het vorm geven aan de eventueel noodzakelijke differentiatie naar krijgsmachtdeel en functie.

c. Het ontwerpen van een curriculum met een modulaire opbouw.

d. Het bereiken van een niveau van (partieel)

wetenschappelijk onderwijs dat strookt met het personeelsbeleid.

e. Het tot stand brengen van de samenwerking met andere onderwijsinstellingen binnen Defensie en met instellingen van civiel hoger onderwijs.

f. Streven naar aansluiting bij de (toekomstige) WHW.

2 Het doen van voorstellen m.b.t. het ontwikkelen, handhaven en uitbreiden van de KMA als kennis- en onderzoekscentrum op het gebied van de MB ten dienste van Defensie.

Het projectteam moet verder uitgaan van de volgende randvoorwaarden.

1. Rapport PT-HIOKMA is richtinggevend.
2. De werkzaamheden dienen erop te zijn gericht de gewijzigde opleiding zo mogelijk m.i.v. het studiejaar 1992/93 in te voeren.
3. Het HOK-beleid geldt als toetsingskader.
4. Het personeel van de KMA dient intensief bij de uitwerking van de taken te worden betrokken.
5. De voorlichting aan de medezeggenschapsorganen en het personeel geschiedt onder verantwoordelijkheid van de Gouverneur van de KMA.

Werkwijze van PRO-KMA

PRO-KMA heeft het KMA-personeel intensief bij de uitwerking van de taken betrokken door t.b.v. de vormgeving en de inhoudelijke invulling van het onderwijs een groot aantal werkgroepen in te stellen. Zowel het wetenschappelijke als het militaire personeel maakten daarvan deel uit, en aan elke werkgroep werd vanuit PRO-KMA een coördinator toegevoegd. Voorts zijn hoogleraren en militaire en civiele docenten individueel en als groep regelmatig geconsulteerd. Verder is gebruik gemaakt van de expertise van de vaste commissies voor onderwijs, wetenschapsbeoefening en examens m.b.t. relevante onderwerpen. Ten slotte is een forum van brede samenstelling in het leven geroepen (de „Klankbordvergadering”) om de voortgang te bevorderen en de coördinatie tussen de verschillende onderdelen en integratie van het geheel te verzekeren.

De voortgang van het project werd conform de opdracht neergelegd in een aantal rapportages aan het Curatorium. Na elke rapportage zijn de populatie van de KMA en de medezeggenschapsorganen voorgelicht over de stand van zaken. Ook

extern zijn binnen KL en KLu op verschillende niveaus briefings gegeven. Het vierde rapport is inmiddels gereed en de KMA zal de implementatie met ingang van het studiejaar 1992/93 ter hand nemen.

Profielschets van de KMA-officier

Alvorens wordt begonnen aan een opleidingsvernieuwing, moet worden vastgesteld welk „produkt” de opleiding dient af te leveren. Dit heeft de volgende profielschets van de KMA-officier opgeleverd.

De KMA-officier is in staat het onder zijn bevel geplaatste personeel te leiden en tot voorbeeld te zijn, ook in levensbedreigende omstandigheden, en wel op een zodanige wijze dat het hem toevertrouwde personeel de opgedragen taken niet alleen op doeltreffende doch ook op gemotiveerde wijze kan uitvoeren. De officier kan in zijn functioneren zich voordoende problemen vanuit alle relevante invalshoeken benaderen en de verschillende alternatieven ontwikkelen, afwegen en uitvoeren, daarbij anticiperend op toekomstige ontwikkelingen. De officier beschikt daartoe over het vermogen praktisch, analytisch, synthetisch en innoverend te denken. De besluiten en adviezen van de officier zijn het resultaat van een zelfstandige oordeelsvorming en van het vermogen probleemoplossend te denken en te handelen. Hierbij bezit de officier de kennis, het inzicht en de vaardigheden, die hem/haar in staat stellen tot het organiseren, inrichten, beheersen en besturen van relevante militaire bedrijfsprocessen, in vredes-, crisis- en oorlogstijd.

De vernieuwde opleiding

De belangrijkste aspecten m.b.t. de nieuwe opleiding zijn:

- het basisopleidingsmodel voor KL en KLu;
- militaire bedrijfskunde;
- beschrijving van KMA-I;
- KMA-II en het vervoltraject;
- KMA als kennis- en onderzoekscentrum;
- aangepaste KMA-trajecten;
- organisatiestructuur.

Deze aspecten zullen achtereenvolgens kort aan de orde worden gesteld.

Het basisopleidingsmodel voor KL en KLu

Door PRO-KMA is, conform de randvoorwaar-

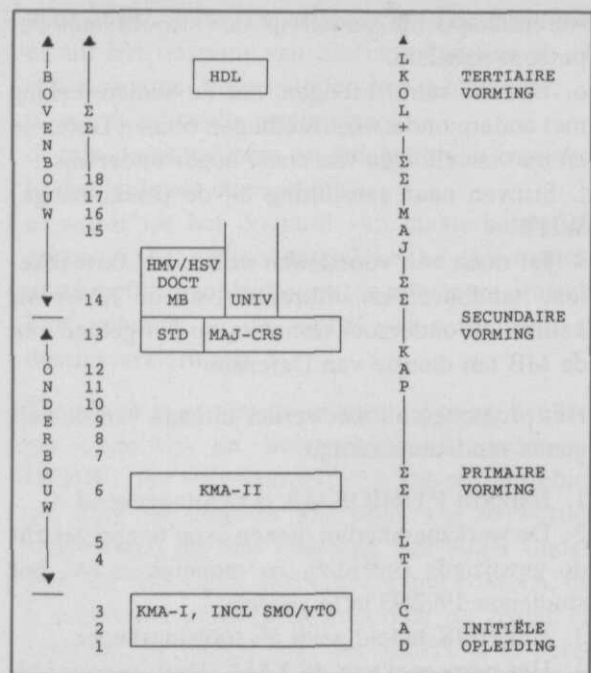
den, het in afb. 1 geschetste basismodel voor een samenhangende opleidingsstructuur voor KL en KLu ontwikkeld. De bedoeling van dit schema is aan te geven dat er een doorlopende lijn bestaat vanaf de initiële opleiding tot en met de tertiaire vorming. Zo men wil kan het model ook worden beschouwd als een model voor *éducation permanente*. In de praktische uitwerking is nader onderzocht in hoeverre binnen dit basisopleidingsmodel mede een civielwetenschappelijk effect zou kunnen worden verkregen.

De initiële en de primaire vorming gezamenlijk kunnen binnen de militaire bedrijfskunde 126 van de voor een academische opleiding benodigde 168 studiepunten opleveren. Tijdens de secundaire vormingsperiode zou, voor een aantal officieren, zowel binnen de militaire bedrijfskunde, als ook binnen diverse krijgsmachtrelevante wetenschappelijke disciplines, onder bepaalde voorwaarden een volledig civielwetenschappelijk effect (de 168 studiepunten voor een doctoraal examen) kunnen worden bereikt.

Militaire bedrijfskunde

In wetenschappelijke termen is al eerder het begrip militaire bedrijfskunde genoemd. Wat is dat nu? De MB is een multidisciplinaire, op de prak-

AMO	Algemene militaire opleiding
CV	Communicatieve vaardigheden
DOCT	Doctoraal (examen)
FGO	Functiegroepgerichte opleiding
HDL	Hogere Defensieoergangen
HKL	(Projectgroep) Herstructurering Koninklijke landmacht
HKMA	(Werkgroep) Herstructurering Koninklijke Militaire Academie
HMV	KL: Hogere militaire vorming
HOK	(Beleidsvisie) Hoger onderwijs krijgsmacht
HSV	KL: Hogere stafvorming
IA	Informatieverzorging en automatisering
KMA	Koninklijke Militaire Academie
KOC	Kennis- en onderzoekscentrum
LEM	Leiding geven en management
MAJ CRS	KL: Majoorscursus (niveau-opleiding)
MB	Militaire bedrijfskunde
MTD	Methoden en technieken van onderzoek
PMP	Primair militair proces
PRO-KMA	Projectteam reorganisatie onderwijs KMA
PT-HIOKMA	Projectteam heroverweging inrichting onderwijs KMA
SMO	KL: Specialistisch militaire opleiding
STD	KL: (cursus) Stafdienst
UNIV	Universiteit
VTO	KL: Vaktechnische opleiding
WHW	(Ontwerp) Wet Hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek
WWOK	ontwerp-Wet Wetenschappelijk onderwijs krijgsmacht

Afb. 1 Basisopleidingsmodel voor KL en KLu

tijk georiënteerde wetenschap, die de officier (in spe) moet helpen vanuit een relatief breed spectrum naar problemen te kijken en voor onderkende problemen praktisch uitvoerbare oplossingen te genereren. De militaire bedrijfskunde wordt als volgt gepositioneerd.

Militaire bedrijfskunde richt zich op het onderzoeken, beschrijven en analyseren van de veelal complexe problemen die zich voordoen bij het organiseren, inrichten, besturen en beheersen van processen van de krijgsmacht. De daarbij opgedane kennis, inzicht en vaardigheden richten zich op het ontwerpen en implementeren van oplossingen voor zulke problemen, rekening houdend met de maatschappelijke omgeving. Hierbij wordt onder meer gebruik gemaakt van de algemene bedrijfskunde.

Om dit militair-bedrijfskundige denken (onderwijskundig) op de cadet, en eventueel later op de officier, te kunnen overbrengen is gekozen voor een opleidingsmodel dat deze visie op militaire bedrijfskunde weerspiegelt. Daarbij wordt tevens aangesloten op het systeemtheoretische denkpatroon. Met nadruk wordt echter opgemerkt dat MB geen doel op zichzelf is. Steeds gaat het om de officiersopleiding.

Centraal in de opleiding militaire bedrijfskunde staat dan ook de aandacht voor het *Primair militair proces* (PMP), waarbij aan de inputzijde materiële, financiële en personele middelen staan.

Intocht der eerstejaars

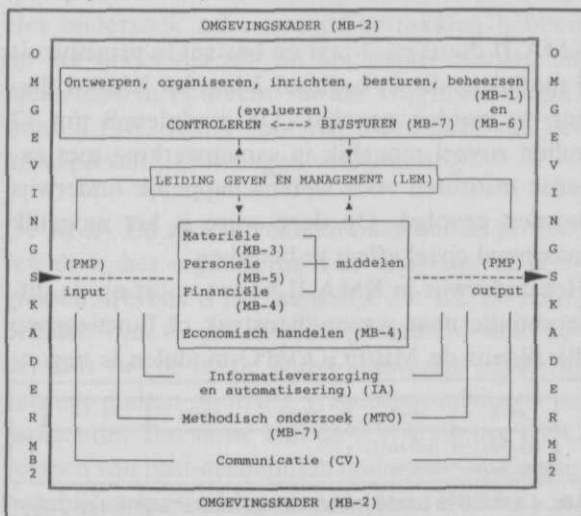
De output is (het genereren van) gevechts- of slagkracht.

Het PMP richt zich op de omzetting van de input in output. Het is de taak van de officier om op dit proces (op de diverse niveaus) invloed uit te oefenen. Dit vormt het tweede centrale thema: *Leiding geven en management (LEM)*.

Het opleidingsmodel kent verder drie ondersteunende activiteiten, die programma-onderdelen (PO) worden genoemd, t.w.:

- a. *Informatieverzorging en automatisering (IA)*;
- b. *Methoden en technieken van onderzoek (MTO)*;
- c. *Communicatieve vaardigheden (CV)*.

Het geheel wordt geplaatst in de context waarbinnen de middelen kunnen worden verkregen: het omgevingskader. Zo ontstaat een systeemtheoretisch model waarbinnen al deze begrippen kunnen worden geplaatst. In het model is al aangegeven in welke modules delen van het model zijn uitgewerkt (zie afb. 2).

Afb. 2 Het model militaire bedrijfskunde

Beschrijving van KMA-I

KMA-I is modulair in perioden van 9 weken opgezet. Het eerste jaar begint met een gedegen militaire vakopleiding van 27 weken (3 modulen), bestaande uit 18 weken algemene militaire opleiding (AMO-1 en -2) en 9 weken specialistisch militaire opleiding (SMO-1), welke laatste door de KLu vaktechnische opleiding (VTO-1) wordt genoemd. In de AMO worden de militaire kennis en vaardigheden geleerd die nodig zijn om individueel en in groepsverband op het gevechtveld te kunnen overleven. Tevens wordt een eerste aanzet gegeven voor de gewenste persoonsvorming, fysieke training, militair leiderschap en gewenning aan het militaire bedrijf. De SMO/VTO-periode wordt verzorgd door KL en KLu en is bedoeld als kennismaking met het gekozen krijgsmachtdeel en het wapen/dienstvak of de functiegroep waarvoor de cadet is bestemd. Het eerste jaar wordt besloten met 2 modulen militaire bedrijfskunde.

Het eerste studiejaar als geheel is een oriëntatiejaar. De cadet oriënteert zich op het militair zijn (AMO-1), het kaderlid zijn (AMO-2), zijn krijgsmachtdeel, zijn wapen/dienstvak of functiegroep (SMO-1/VTO-1), op de militaire bedrijfskunde (MB-1) en krijgsmacht en samenleving (het thema van MB-2). Zowel de KMA als de cadet kunnen daarna een verwachting uitspreken over het verdere verloop van de opleiding.

Het tweede jaar staat bijna geheel in het teken van de studie militaire bedrijfskunde in de vorm van 5 modulen MB:

- MB-3, materiële middelen in de krijgsmacht;
- MB-4, economie en financiële middelen bij Defensie;

KL en KLu verenigd onder één vaandel

MB-5, personele middelen in de krijgsmacht;
 MB-6, militaire bedrijfsprocessen;
 MB-7, militair-bedrijfskundig onderzoek.

De eerder genoemde programmaonderdelen en centrale thema's zijn in alle MB-modulen vervlochten. Op deze wijze wordt nog eens expliciet de doorlopende lijn zichtbaar gemaakt.

In het derde jaar begint de differentiatie naar functiebestemming. De volgende differentiaties worden onderscheiden.

KL

1: Operatiën en personeel; 2: Materieellogistiek;
 3: Verbindingsdienst; 4: Genie; 5: Militaire administratie.

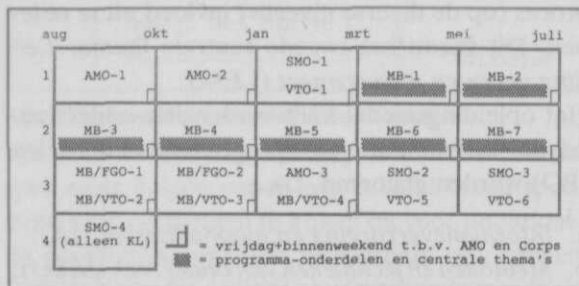
KLu

1: Operatiën; 2: Materieellogistiek; 3: Personeel;
 4: Bedrijfseconomische zaken.

Alle KL-cadetten volgen twee militair-bedrijfskundige, functiegroepgerichte modulen (MB/FGO-1 en -2). Voor de niet-operationele KLu-cadetten zijn er drie militair-bedrijfskundige vaktechnische modulen (MB/VTO-2, -3 en -4). De cadetten van de functiegroep operatiën KLu volgen de MB/VTO-modulen niet; zij stromen direct na het tweede jaar de door de KLu verzorgde operationele opleidingen in. De MB-FGO/VTO-opleiding is van wetenschappelijk niveau en mede

gericht op het met succes kunnen volgen van de verdere SMO/VTO en op de eerste te vervullen functies. Tussen de MB/FGO-modulen en de SMO is er voor alle KL-cadetten nog een AMO-periode (AMO-3), waarin ruime aandacht wordt besteed aan activiteiten in het kader van de leiderschapstraining en -vorming en aan grensverleggende activiteiten.

De SMO bestaat voor de KL-cadetten uit nog drie modulen (SMO-2, -3 en -4) bij de wapen/dienstvakscholen. Zij sluiten KMA-I na 3 jaar en 9 weken af. De KLu-cadetten doorlopen nog 2 VTO-modulen (VTO-5 en -6) en sluiten KMA-I na precies 3 jaar af (de cadetten van de functiegroep operatiën van de KLu sluiten KMA-1 eveneens formeel na 3 jaar af). KMA-I is in afb. 3 in beeld gebracht.

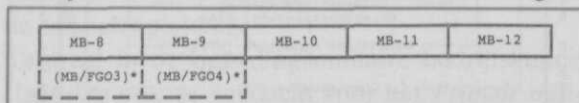
Afb. 3 KMA-I in beeld

Na KMA-I volgt een plaatsing op een organieke functie. De duur van functievervulling is in beginsel 2 jaar. Afwijkingen van die periode zijn mogelijk en soms ook te voorzien. Een voorbeeld is de vliegeropleiding bij de KLu.

KMA-II en het vervolgtraject

KMA-II duurt ca. 1 jaar en bestaat in principe uit 5 modulen, die in beginsel 2 jaar na KMA-I dienen te worden gevolgd. De modulen 8 t/m 12 zullen zoveel mogelijk in samenwerking met externe instituten voor wetenschappelijk onderwijs worden gevolgd. Op deze wijze is het mogelijk maximaal civiel effect te bereiken.

Het onderwijs in KMA-II bouwt voort op de differentiatie naar wapen/dienstvak of functiegroep die tijdens de MB/FGO/VTO-modulen is begon-

Afb. 4 KMA-II in beeld [* Voor een aantal differentiaties zullen mogelijk een of twee extra modulen worden toegevoegd]

nen, maar blijft passen binnen het kader van de militaire bedrijfskunde. In afb. 4 is KMA-II in beeld gebracht.

De volgende stap is de secundaire vorming aan de geïntegreerde stafschool. Aldaar zal in de visie van PRO-KMA, gebruik makend van het door de samenwerking met externe instituten bereikte civiele effect, voor daarvoor geschikt geachte officieren de mogelijkheid moeten bestaan om in ongeveer één jaar op doctoraal niveau af te studeren in de (militaire) bedrijfskunde. Aan een beperkt aantal officieren zou – eveneens gebruikmakend van het bereikte civiel effect – aansluitend of later in de carrière de mogelijkheid kunnen worden geboden de wetenschappelijke studie in ongeveer twee jaar, in een door de organisatie gewenste discipline, aan een universiteit af te ronden.

De KMA als kennis- en onderzoekscentrum

Conform de gegeven opdracht stelt PRO-KMA voor de onderzoeksinspanningen aan de KMA te structureren d.m.v. de oprichting van een kennis- en onderzoekscentrum (KOC). Hoewel de gedachten hierover nog niet volledig zijn uitgekristalliseerd, kunnen de contouren reeds worden aangegeven. Het KOC richt zich op militair-bedrijfskundig onderzoek, waarin de processen in de krijgsmacht centraal staan. Voorts wordt vanuit het KOC het onderzoeks- en publicatiebeleid geformuleerd. Voorts zal hier het (meerjaren)onderzoeksplan worden opgesteld m.b.t. gewenste speerpunten van MB-onderzoek.

Het onderzoek zal enerzijds betrekking hebben op het onderwijs zelf en anderzijds bestaan uit onderzoek in opdracht van de krijgsmachtdelen, waarbij PRO-KMA voorstelt uit te gaan van het principe van „gedwongen winkelnering”.

De KMA zal zich bovendien naar buiten profileren door het organiseren van symposia en congressen. Tevens is het wenselijk dat KL en KLu, behalve d.m.v. onderzoeksopdrachten, ook anderszins van de op de KMA aanwezige expertise gebruik maken door het vragen om adviezen en assistentie. Ten slotte kan de KMA via het KOC vormen van post-academisch onderwijs verzorgen, waarbij samenwerking met andere Defensie-instellingen voor onderwijs mogelijk zal zijn.

Aangepaste KMA-trajecten

Het door PRO-KMA ontwikkelde curriculum gaat – evenals het huidige onderwijs – uit van de student die instroomt vanuit het VWO-onderwijs, voldoet aan de terzake gestelde pakketeisen en in principe geen militaire ervaring heeft.

Tot dusver moeten studenten met een ander (hoger) opleidingsniveau en/of voorafgaande militaire ervaring veelal het volledige standaardopleidingstraject volgen. Dat doet afbreuk aan het principe van doelmatig opleiden en gaat ten koste van de wervingskracht die van de KMA uitgaat. PRO-KMA denkt dan ook dat voor hen aangepaste opleidingstrajecten moeten worden ontwikkeld. De modulaire structuur van de opleiding maakt dat ook mogelijk. Via het verlenen van vrijstellingen voor bepaalde modules kan de opleidingsduur aanzienlijk worden bekort. Daarbij spelen twee parameters een rol: het type vooropleiding en het al dan niet aanwezig zijn van militaire ervaring. Mede op grond hiervan kan voor een ieder die daarvoor in aanmerking komt zo nodig een individueel te volgen traject worden ontworpen.

Het hiervoor gepresenteerde voorstel leidt tot twee afzonderlijke stromen aan de KMA. Aan de ene kant de zg. *mainstream*, d.w.z. die van de VWO-kandidaten zonder militaire ervaring. Daarnaast ontstaat een differentiële stroom van studenten, die heterogeen van samenstelling is, zowel qua vooropleiding (VWO, HBO of WO), qua militaire ervaring (en rang) als (veelal) qua leeftijd.

Het toelaten van een tweede stroom heeft echter o.a. één ingrijpende consequentie. De KMA-opleiding gaat uit van een geïntegreerd opleidingsmodel dat op de drie bekende pijlers berust: de militaire vakopleiding, de wetenschappelijke opleiding en de persoonsvorming. Dat is ook het unieke kenmerk van het ontwikkelde model. Met name het aspect persoonsvorming (en groepsvorming) staat centraal en wordt gedurende de gehele opleiding consequent nagestreefd. De leefgemeenschap (verplicht internaatsverband), corpslidmaatschap, verenigingsleven, het (schaduw)-cadettenbataljon en deels ook de geïntegreerde militaire bedrijfskunde spelen daarbij een belangrijke rol.

Het zal duidelijk zijn dat een tweede stroom stu-

denten aan de KMA niet geheel hierin past. Een van de kenmerkende aspecten van de huidige KMA-opleiding als opleidingsinstituut zal daarvoor onder druk komen te staan. Aan die verandering hangt een prijskaartje. Thans wordt nog nader onderzocht op welke wijze de waarde van het prijskaartje kan worden bepaald en hoe doelmatigheids- en doeltreffendheidscriteria met elkaar kunnen worden vergeleken.

Organisatiestructuur

Voor de KMA als organisatie zijn de gevolgen eveneens ingrijpend. Reorganisatie van het onderwijs houdt vrijwel onvermijdelijk in dat de formele organisatie van de KMA aan de orde komt. Op dit moment is het onderwijs gestructureerd in studierichtingen en vakgroepen. De nieuwe militair-bedrijfskundige opleiding past daar niet meer in. Er is dan ook een reorganisatieprocedure in gang gezet. Het vaststellen van de organisatiestructuur van de KMA is een zaak van de bevelhebbers. De reorganisatie van de KMA zal plaatsvinden binnen het grotere kader van de Projectgroep Herstructurering Koninklijke landmacht (HKL), die voor de reorganisatie van de KMA een werkgroep Herstructurering KMA (HKMA) heeft ingesteld.

Daartoe uitgenodigd door het Curatorium van de KMA, heeft PRO-KMA een voorstel gedaan betreffende de organisatie van het wetenschappelijke deel van het onderwijs, dat aan HKMA zal worden aangeboden. Dit voorstel houdt in dat binnen de KMA een faculteit Militaire bedrijfskunde, met daarin vier vakgroepen en het KOC, moet worden opgericht. De faculteit wordt geleid door een decaan en het KOC door een directeur. Alle hoogleraren worden aangesteld als hoogleraar MB met al dan niet een nader aan te geven gebied van speciale aandacht. Decaan en directeur KOC komen voort uit de faculteit.

Slotopmerkingen

PRO-KMA is ervan overtuigd dat voor cadetten en officieren het nieuwe onderwijs goed en uitdagend is. Het biedt alle mogelijkheden om voor hun taak berekende officieren aan KL en KLu af te leveren. Voor de wetenschappelijke staf biedt met name ook het KOC extra mogelijkheden binnen een uitdagend wetenschappelijk klimaat.

Het nieuwe onderwijs zal beginnen in het studiejaar 1992/93 voor de dan binnenkomende cadetten. Dit betekent dat aan de KMA gedurende meer dan drie jaar tegelijkertijd twee typen onderwijs zullen worden gegeven. Pas eind 1995 is het huidige onderwijs uitgefaseerd. Vanzelfsprekend dient een maximale inspanning te worden geleverd om de overgang van het huidige onderwijs naar het nieuwe zorgvuldig te laten geschieden. De aanwezige generatie cadetten heeft recht op het beste dat de KMA te geven heeft.

Een ingrijpende reorganisatie als deze heeft vergaande consequenties. De als gevolg van de inkrimping van de krijgsmacht afnemende instroom van cadetten aan de KMA voegt daaraan nog een extra dimensie toe. Onvermijdelijk is dat dit gevolgen zal hebben voor de totale personeelsbezetting van de KMA.

Bij een operatie als deze is pijn niet te vermijden, maar, zoals gebruikelijk bij reorganisaties, ook bij de KMA is het Sociaal Beleidskader Defensie van toepassing. De hierboven geschetste overgangssituatie van oud naar nieuw onderwijs biedt bovendien mogelijkheden de krimp geleidelijk te laten plaatsvinden. Dit houdt in dat een zorgvuldige implementatie van de reorganisatie mogelijk is, waarin zowel met de belangen van de krijgsmacht als met die van het personeel optimaal rekening kan worden gehouden.

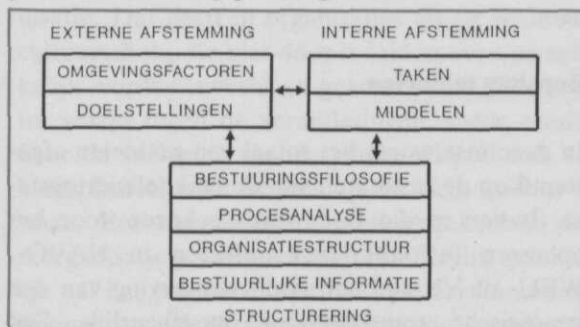

A. Bezemer r.a. en O.B.J. Reuvers

luitenant-kolonel en kapitein van de Koninklijke luchtmacht

De luchtmacht in blauwdruk?

In dit artikel beogen wij vanuit een bedrijfsvoeringsoptiek een model van de nieuwe Koninklijke luchtmacht op te bouwen. Daarbij wordt door ons het strategische-veranderingsproces dat de Koninklijke luchtmacht momenteel doormaakt „in kaart” gebracht en nader geanalyseerd. Daarbij wordt het in afb. 1 gegeven model van het strategische-veranderingsproces gehanteerd.

Afb. 1 Het strategische-veranderingsproces

Op basis van de invulling van dit model kan een bedrijfsmodel voor de KLu worden ontwikkeld. De ontwikkeling van dit bedrijfsmodel dient in fasen te geschieden, waarbij per fase een verfijning wordt aangebracht op de eerdere, globalere bedrijfsmodellen. Dit bedrijfsmodel biedt de leiding van de KLu de mogelijkheid de veranderingen in haar organisatie in een totaal kader te plaatsen. Op deze wijze kunnen de voorgestelde veranderingen worden getoetst aan een theoretisch „gewenst model”. Dat verhoogt het inzicht in de samenhang en de integratie van de individuele veranderingsprocessen en leidt tot een betere (doelmatiger) beheersing van het totale veranderingsproces in de KLu. Ook nu reeds kan men op basis van de invulling van bovenstaand model

De auteurs waren tot voor kort werkzaam bij de afdeling Economische financiële bedrijfsvoering van de Directie Economisch beheer Koninklijke luchtmacht.

concluderen dat het strategische-veranderingsproces niet beperkt kan blijven tot louter organisatorische aanpassingen. Ook de besturingsfilosofie, de procesindeling en de bestuurlijke-informatieverzorging dienen te worden aangepakt. Daarbij is de besturingsfilosofie leidend.

Externe afstemming

In de externe-afstemmingsfase past de organisatie haar doelstellingen aan de eisen van de omgeving aan.

Omgevingskenmerken

Om te kunnen overleven moeten organisaties in balans zijn met hun omgeving. De daarvoor nodige aanpassingen worden geïnitieerd door de leiding van de organisatie. Bij organisaties als de Koninklijke luchtmacht wordt die rol echter vervuld door een instantie buiten de organisatie: de nationale politiek. De KLu kan haar doelstellingen niet zelfstandig bepalen. Ook is de omgeving waarbinnen zij opereert momenteel bijzonder instabiel. In de Defensienota heeft de nationale politiek weergegeven hoe Defensie, en met haar de KLu, dient te reageren op de actuele ontwikkelingen. In feite vormt de Defensienota voor de KLu de, door de politiek vertaalde, omgevingsfactor, waarop zij haar functioneren dient te richten.

Doelstellingen

De kenmerkendste subdoelstellingen van de hoofddoelstelling *veiligheid en gevechtskracht* uit de Defensienota zijn *flexibiliteit* en *kostenreductie*. De eerste doelstelling is vrij eenvoudig uit de instabiliteit van de omgeving af te leiden; de tweede is niet zonder meer daarvan af te leiden. In

tijden waarin de economische groei wat achterblijft is men snel geneigd wijzigingen in de dreiging als vermindering van dreiging in te schatten en budgettaire problemen in de rijksbegroting af te wentelen op Defensie. Dat is o.i. de grondslag voor de tweede doelstelling van de Defensienota: kostenreductie. De vraag is of deze doelstellingen zijn te verenigen.

Interne afstemming

In de fase van de interne afstemming wordt vastgesteld wat, gegeven de budgettaire ruimte, nodig is aan middelen v.w.b. personeel, materieel (incl. wapensystemen) en financiën, om de in de externe afstemmingsfase geformuleerde doelstellingen te realiseren. De interne-afstemmingsfase bestaat uit twee elementen: taakdefiniëring en bepaling van de middelen.

Taakdefiniëring

In de taakdefiniëeringsfase, een fase op de scheidslijn tussen externe en interne afstemming, dient door de politiek te worden beslist op welke taken de KLu zich zal dienen te richten. In deze fase kunnen op NAVO-niveau tussen lidstaten afspraken worden gemaakt m.b.t. de taken waarop de desbetreffende staat zich zal gaan richten. Die afspraken zijn gebaseerd op de vigerende NAVO-doctrine. Als gevolg van de actuele gebeurtenissen wordt de NAVO-doctrine momenteel herzien.

Ook op NAVO-niveau pleit men, zolang de situatie nog niet is uitgekristalliseerd, voor maximale flexibiliteit. In deze fase dient de politiek zich tevens te bezinnen over mogelijke taakintegratie op nationaal en internationaal niveau. De taken m.b.t. luchtmachtkrachten waaruit de politiek haar keuze zal moeten bepalen zijn grofweg de volgende.*

a. *Defensive counter air*: de klassieke luchtverdediging, in feite het neutraliseren van vliegende wapensystemen alvorens zij het doel bereiken. DCA is te realiseren met vliegtuigen en geleide wapens (in punts- of gebiedsverdedigingsconceptie).

* De aanpassing van de huidige militair-strategische situatie zal ongetwijfeld leiden tot een genuanceerder beeld; in het kader van dit artikel volstaat de geschetste indeling.

b. *Offensive counter air*: het neutraliseren van het vijandelijke luchtmachtkrachtpotentieel (vliegtuigen, radars, enz.) op de thuisbasis (aan de bron).

c. *Air interdiction*: het neutraliseren van vijandelijke grondmachtkrachten, maar ook industrieel potentieel, alvorens dat tegen de eigen strijdkrachten wordt ingezet.

d. *Offensive air support*: het neutraliseren van vijandelijke grondmachtkrachten, die reeds in het gevecht zijn betrokken resp. op zeer korte termijn erbij zullen worden betrokken.

e. *Tactical air support of maritime operations*: het ondersteunen van de operaties van de zeevrijmachtkrachten, zowel met luchtverdedigings- als met offensieve operaties.

f. *Supporting air operations*: een conglomeraat van operaties (bv. elektronische-oorlogvoering) die de eerder genoemde hoofdtaken ondersteunen.

Bepaling middelen

In deze fase wordt het totaal van middelen afgestemd op de resultaten van de taakdefiniëeringsfase. Indien in die fase wordt gekozen voor het opereren in *out-of-area*-conflicten in NAVO-, WEU- of VN-verband is de verwerving van een strategische transportvloot onontbeerlijk. Dat wordt bevestigd door het gestelde in de Defensienota. Ook de fase *bepaling middelen* is sterk politiek gericht. Hierin worden tevens beslissingen genomen m.b.t. de organieke personeelsbehoefte en de toegestane budgettaire middelen. Deze beslissingen zijn met name terug te voeren naar de doelstelling m.b.t. kostenreductie en hebben nauwelijks relatie tot de doelstelling flexibiliteitsverhoging. Bij haar keuze dient de politiek uit doelmatigheidsoogpunt uiteraard rekening te houden met de reeds aanwezige „middelen”: het vliegende wapensysteem F-16 (dat met aparte systeemconfiguraties in principe verscheidene van die taken kan uitvoeren) en de geleide-wapensystemen Hawk en Patriot. Tevens zal men moeten beslissen over evt. inzet in *out-of-area*-conflicten. Die taakkeuze zal dienen te leiden tot het handhaven, verwerven of afstoten van wapensystemen.

Structurering

In de structureringsfase wordt de besturingsfilo-

sofie vastgesteld, de interne processen worden geanalyseerd, de organisatie wordt ge(her)structureerd en de plannings- en beheersystemen worden ontworpen. De structureringsfase is in hoofdzaak een verantwoordelijkheid van de KLu. Toch is ook in deze fase een duidelijk politieke inbreng te bespeuren. Om effectief te kunnen opereren dienen de elementen van de KLu-structuur in balans te worden gebracht en te worden afgestemd op de resultaten van externe- en interne-afstemmingsfase. Dit wordt onderstaand per element uitgewerkt.

Vaststelling besturingsfilosofie

Ingrijpende reorganisaties zoals die momenteel in de KLu plaatsvinden zijn niet te realiseren zonder aanpassing van de besturingsfilosofie van de organisatie. Dat geeft in organisaties als de KLu een cultuurschok, die niet door iedereen even gemakkelijk wordt verwerkt en geaccepteerd. Dat leidt tot verzet tegen de veranderingen, mede omdat door de verlaging van de personeelsplafonds arbeidsplaatsen en carrières op de tocht komen te staan. Een tweede factor is de onzekerheid die reorganisatieprocessen kenmerkt. Slechts geleidelijk zal het personeel aan die cultuurverandering wennen en zal de acceptatie van de wijzigingen toenemen. Toch zal de ontwikkeling van de organisatie in de tussentijd moeten worden voortgezet. Gezien de opgelegde besturingsfilosofie zal de besturing van de organisatie slechts „op afstand” dienen te geschieden en zal met name produkt- en resultaatgericht moeten zijn. Deze decentralisatietendens mag echter niet leiden tot zelfstandige „luchtmachtjes” binnen de Koninklijke luchtmacht met het daaraan gekoppelde verlies van effectiviteit en efficiency. In dit kader is een waarschuwing op haar plaats. In het kader van zelfbeheerprojecten worden momenteel convenanten tussen de zelfbeheeronderdelen en de Staf opgesteld. Dit is in lijn met de geschetste ontwikkelingen (decentralisatie). Wat echter ontbreekt is een uitgewerkte visie m.b.t. een KLu-organisatie onder zelfbeheercondities, waarbij tevens de relaties tussen de zelfbeherende onderdelen onderling en tussen de zelfbeherende onderdelen en de Haagse Staf zijn weergegeven, alsmede de relaties binnen de functionele processen. Een mooi voorbeeld in dit verband is het materieel-logistieke proces. De

afstemming tussen de „schakels” in het materieel-logistieke proces (DMKLu, depots, logistieke diensten, intermediair onderhoud en onderhoud door de crews) dient uit doelmatigheidsoogpunt te worden geoptimaliseerd. Dat kan worden verstoord als er schakels binnen dat proces onder zelfbeheercondities gaan opereren (Vlb Volkel, DMVS en DELM) zonder de afstemming onderling te garanderen; dat kan zelfs leiden tot ondoelmatigheid. Een gedetailleerd bedrijfsmodel kan een hulpmiddel zijn bij de interne afstemming tussen de binnen een proces gerelateerde elementen. Deze ontwikkeling naar zelfbeheer dient door een instantie op centraal KLu-niveau te worden gecoördineerd.

Definiëring interne processen

In de Koninklijke luchtmacht zijn de interne processen momenteel sterk functioneel gericht en worden ingedeeld in: operationele, materieel-logistieke, personeels- en economisch-financiële processen. Deze indeling sluit aan bij de huidige opbouw van de organisatie en heeft in de afgelopen jaren geleid tot een sterke verzuiling in de KLu. In de toekomst zal echter integratie van functionele deskundigheden dienen plaats te vinden, teneinde te voldoen aan o.m. de flexibiliteitsdoelstelling en de eis van eenhoofdige leiding. Tevens zal, mede gezien deze flexibiliteitsdoelstelling, in de KLu moeten worden overgegaan tot verregaande decentralisatie, wellicht tot op squadroneel-niveau, teneinde (*out of area*) de flexibele inzet van autonome units mogelijk te maken. De inzet van die units wordt uiteraard centraal, met name politiek, bepaald. Dat decentralisatieproces zal automatisch leiden tot aanzienlijke taakverschuivingen in de functionele processen. De tweede doelstelling — de kostenreductie — vereist echter een tegengesteld gerichte beweging, waarbij de schaarse middelen uit doelmatigheidsoogpunt worden geconcentreerd.

Een alternatieve onderscheiding van processen die aansluit op een indeling op basis van de flexibiliteitsdoelstelling leidt tot de volgende groepering.

- a. *Primair operationele processen*: de activiteiten met een rechtstreekse relatie met de KLu-taken, vastgesteld in de taakdefiniëeringsfase.
- b. *Secundair operationele processen*: de processen

die moeten worden uitgevoerd om een effectieve inzet van de middelen (wapensystemen) in de primair operationele processen te garanderen (bv. C+C-stelsel, actieve en passieve luchtverdediging, bewaking, enz.).

c. *Primair ondersteunende processen*: het geheel van voorzienings- en instandhoudingsprocessen m.b.t. materieel (incl. infrastructuur) en personeel.

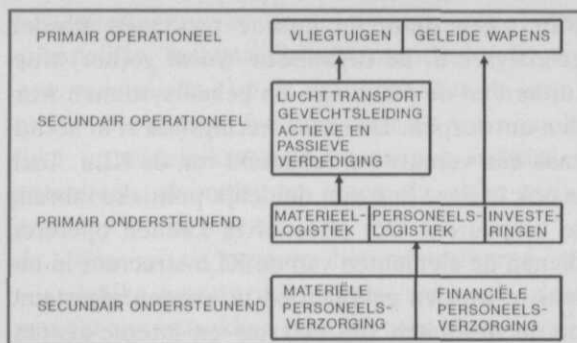
d. *Secundair ondersteunende processen*: de processen m.b.t. de integrale personeelsverzorging.

Deze indeling geeft beter dan de functioneel gerichte indeling weer welke de taak (*core business*) van de KLu is: het effectief uitvoeren van de primair operationele processen. De andere processen staan ten dienste van het primair operationele proces. Schematisch is deze indeling van de KLu-processen weergegeven in afb. 2.

Herstructurering van de organisatie

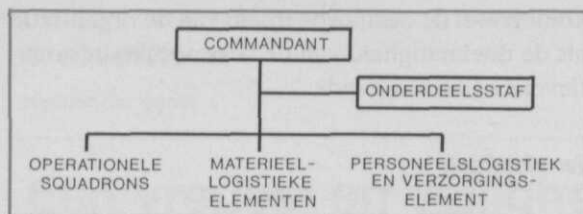
Momenteel vindt op alle niveaus in de KLu herstructurering van de organisatie plaats: de reorganisatie Haagse staven, opheffing van de commandostaven, integratie van de scholen en depots, alsmede aanpassingen in het kader van zelfbeheer. Tot nu toe is echter ook bij deze reorganisaties de inrichting van de organisatie voornamelijk functioneel gericht geweest. Dat wordt bij deze reorganisatie zelfs versterkt door de integratie van depots en de integratie van scholen onder commando van resp. de Directie Materieel en de Directie Personeel. Ook binnen de onderdelen onder commando van de Directie Operatiën (vliegbases en geleide-wapengroepen) is een duidelijk functionele gerichtheid te zien. Tevens kan worden geconcludeerd dat *beleid* en *bestuur* niet gescheiden plaatsvinden en aansturing van het uitvoerende niveau niet onder eenhoofdige leiding plaatsvindt, maar door drie separate directies.

Van autonome eenheden die zelfstandig operationeel kunnen worden ingezet is in deze organisatiestructuur (nog) geen sprake. Ook is er nauwelijks sprake van enige integratie van materieel-logistieke, personeel-logistieke, operationele en financieel-economische processen onder eenhoofdige leiding. De verzuiling blijft daardoor intact. Dat kan worden opgeheven door een produktgerichte indeling. Naar verwachting zal een (meer) pro-

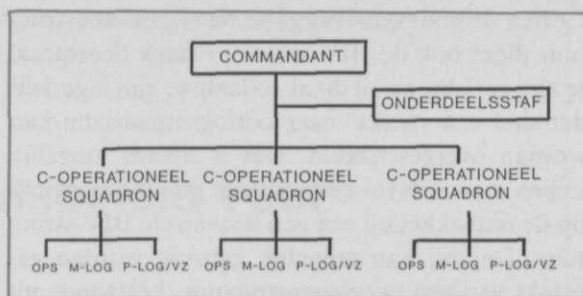
Afb. 2 Indeling van de KLu-bedrijfsprocessen

duktgerichte indeling in combinatie met een flexibilitiedoelstelling leiden tot versterking van de operationele squadrons, ten koste van de functioneel gerichte „dienstenstructuur”. Op deze wijze ontstaan autonome units (conform de structuur van de Patriot-squadrons) die zelfstandig kunnen worden ingezet. Zo wordt optimaal aan de flexibilitiedoelstelling voldaan. Men dient echter wel te beseffen dat deze verandering in de organisatiestructuur naar verwachting tot aanzienlijk hogere kosten zal leiden. Gezien de tweede doelstelling van de Defensienota (kostenreductie) is dat nauwelijks realistisch. Als oplossing voor dit dilemma zien wij een tweedeling in organisatiestructuren binnen de KLu op basis van een splitsing van de organisatiestructuur in een structuur voor oorlogstijd (produktgericht) en een structuur voor vreedetijd (functiegericht). In oorlogstijd dient de organisatiestructuur volledig aan de operationele eisen te zijn aangepast. De kostenafweging is in oorlogstijd ondergeschikt. In vreedetijd kan, bij voldoende waarschuwingstijd, de huidige functionele indeling worden gehandhaafd, waarbij het uiteraard mogelijk dient te zijn binnen de gestelde waarschuwingstijd van vredes- naar oorlogsstructuur om te schakelen. Dit, alsmede het opereren in de oorlogsstructuur, dient regelmatig te worden beoefend. Ook in vreedetijd kan het echter voorkomen dat, i.v.m. internationale afspraken, vliegende en geleide-wapensquadrons (*Rapid reaction forces*) op korte termijn moeten worden ingezet. In onze visie dienen hiertoe reeds in vreedetijd één of meer squadrons te worden aangewezen. Die worden, uit doelmatigheidsoogpunt, bij voorkeur op één vliegbasis samengebracht, die reeds volgens de oorlogsstructuur is samengesteld. Dat biedt de mogelijkheid tot een zeer snelle inzet, zelfs, na verwerving van de luchttransportvloot, in

Afb. 3 Organisatiestructuur in vredetijd

Afb. 4 Organisatiestructuur in oorlogstijd ►

out-of-area-operaties. Het aantal op deze wijze gestructureerde squadrons wordt politiek bepaald en is mede afhankelijk van internationale afspraken en de budgettaire ruimte. De overige squadrons (*Main defence forces*) worden op functioneel ingerichte vliegbases ondergebracht. Ook hier dient echter (ook in vredetijd) de eenheid van leiding geven te worden hersteld en de integratie van functionele processen te worden bevorderd. In vredetijd leidt dat tot de organisatiestructuur van afb. 3.

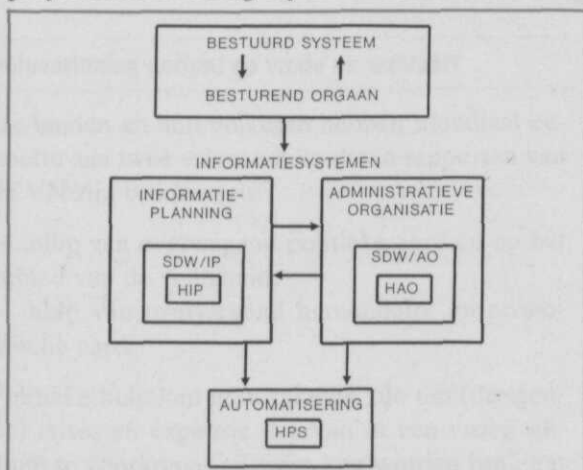
In oorlogstijd wordt ook bij de *Main defence forces* de organisatiestructuur afgestemd op de flexibiliteitsdoelstelling (met produktgerichte en autonoom inzetbare squadrons). De taak van de vliegbasis is daarbij gereduceerd tot „platformfunctie” (afb. 4). Ook vinden in oorlogstijd verschuivingen plaats binnen de functionele processen (bv. tussen depots en logistieke diensten).

Op stafniveau zal, teneinde integratie tussen de functionele disciplines tot stand te brengen, (nog meer) op projectbasis moeten worden samengewerkt. Die samenwerking zal niet langer op min of meer vrijblijvende basis mogen geschieden (waarbij sanctionering van de resultaten van de projectsamenwerking bij de functionele directies

ligt) maar op taakgerichte basis, waarbij bevoegdheden van de directies worden overgedragen aan de taakgerichte projectgroepen. Tevens zal de coördinatie tussen de projectgroepen door centrale sturing sterk moeten worden verbeterd. Ook dient de „bestuursfunctie” te worden afgesplitst van de „beleidsfunctie” en dient aansturing van het uitvoerende niveau (vliegbases, groepen geleide wapens, depots en scholen) onder eenhoofdige leiding plaats te vinden. Hierdoor ontstaan zuivere beleidsstaven (Directie Operatiën, Directie Materieel, Directie Personeel, Directie Economisch Beheer) en een eenhoofdige bestuursorgaan voor zowel depots, scholen, vliegbases als groepen geleide wapens. Op deze wijze is beheersing van de aan elkaar gerelateerde elementen van de bedrijfsprocessen op uitvoerend niveau op meer verantwoorde wijze te realiseren dan onder drie-hoofdige leiding.

Bestuurlijke-informatievoorziening

De structuur van de informatievoorziening in een organisatie is gerelateerd aan de proces- en de organisatiestructuur en de besturingsfilosofie van de organisatie. Ook de BIV-structuur zal derhalve moeten worden aangepast (afb. 5). De structuur van de bestuurlijke-informatievoorziening bestaat uit twee hoofdbestanddelen met een sterke onderlinge relatie: de gegevensstructuur (wat wil ik weten?) en de administratieve organisatorische procedures (hoe kom ik aan de informatie, wie moet over deze informatie beschikken en hoe houd ik de informatie betrouwbaar?). Automatisering is in deze slechts een middel van informatieverstrekking (op welke wijze kan ik informatie het meest doelmatig opslaan en verwerken?) en derhalve van een lagere orde dan de bepaling van de gegevensstructuur en de administratief-organisatorische procedures. Wel heeft automatisering invloed op deze AO-procedures. ▷

Afb. 5 Model van bestuurlijke-informatievoorziening

Gezien de door ons voorgestelde organisatiestructuur dient ook de BIV-structuur sterk decentraal te zijn gericht, en zij dient zodanig te zijn ingericht dat snel van vredes- naar oorlogsorganisatie kan worden overgeschakeld. Dat is slechts mogelijk indien men zich (in de komende jaren) meer richt op de ontwikkeling van een decentrale BIV-structuur. Daarbij kan mogelijk gebruik worden gemaakt van een tweelagenstructuur, bestaande uit een centraal beheerde bovenlaag van *mainframes* en een decentraal beheerde onderlaag van (in netwerken gekoppelde) PC's. Deze structuur biedt meer flexibiliteit dan een structuur met mini's zoals aanbevolen door de DOI. In deze tweelagenstructuur maken ook de onderdelen (uit doelmatigheidsoogpunt) gebruik van het *mainframe*. In de diverse systemen is echter voorzien dat, indien noodzakelijk, autonoom kan worden gewerkt. Bij de bouw van nieuwe systemen dient flexibiliteit te worden ingebouwd o.a. door de systemen organisatie-onafhankelijk te ontwikkelen. Daardoor leiden aanpassingen in de structuur van de organisatie niet tot systeemaanpassingen.

Bij de realisatie van deze BIV-structuur dient men zich uit bedrijfsvoeringsoogpunt met name te richten op de koppelbaarheid van de diverse decentrale en centrale systemen. Dat zal slechts kunnen worden gerealiseerd, indien centraal tot een gedegeen gegevensmanagement wordt overgegaan. Dat

komt zowel de bestuurbaarheid van de organisatie als de doelmatigheid van de bestuurlijke-informatieverzorging ten goede.

Ter afsluiting

De Koninklijke luchtmacht zal in de komende jaren een grote reorganisatie ondergaan. Beheersing van dat reorganisatieproces is van het grootste belang uit het oogpunt van effectiviteit en efficiency. Een blauwdruk van de KLu-organisatie, die na dat reorganisatieproces zal (moeten) zijn ontstaan, biedt de leiding van de KLu de mogelijkheid voorgestelde veranderingen te toetsen. Dat leidt automatisch tot beheersing van het reorganisatieproces. De blauwdruk biedt tevens een leidraad voor de ontwikkeling van het veranderingsproces en biedt een toekomstbeeld aan het personeel, hetgeen de acceptatiegraad van de veranderingen bij het personeel verhoogt. Reorganisatie door slechts organisatorische wijzigingen is gedoemd te mislukken. Alleen als alle elementen van de structureringsfase in balans worden gebracht en zijn afgestemd op de resultaten van de externe- en de interne-afstemmingsfase zal kunnen worden gerealiseerd wat onze wapenspreuk aangeeft: *Parvus numero magnus merito*. De ontwikkeling van een blauwdruk van de toekomstige KLu- (bedrijfvoerings-) en organisatiestructuur biedt daarbij ondersteuning.

Een vredes- en veiligheidsbeleid voor een nieuwe wereldorde

Recente (inter)nationale gebeurtenissen bieden goede mogelijkheden voor het ontwikkelen van een visie op het voeren van een preventief beleid voor spanningen en noodsituaties, waar ook ter wereld. Secundair kan worden geprobeerd te bepalen aan welke voorwaarden moet worden voldaan om herhalingen van deze soort situaties te voorkomen. Tevens kan worden bezien welke rol de VN, maar ook organisaties als NAVO, EG, WEU, CVSE en de contacten tussen de G-7 in dit transformatieproces kunnen vervullen. In dit artikel wordt beoogd een aanzet te geven tot een vernieuwende visie op weg naar een nieuwe wereldorde. De tijd lijkt rijp voor het stellen van de volgende vragen.

- Moeten krijgsmachten zich in de toekomst blijven beperken tot hun preventieve taak en hun geweldstaak?
- Kunnen zij (ten dele) worden omgesmeed tot instrumenten die vrede en welvaart in de wereld actief helpen bevorderen?
- Welke mogelijkheden biedt de huidige tijd voor een koerswijzigend beleid naar crisispreventie?

Hulpverlening gericht op vrede en welvaart

De landen en hun volkeren hebben mondiaal behoefte aan twee soorten hulp die in rapporten van de VN zijn beschreven:

- hulp van overwegend politieke aard en op het gebied van de veiligheid;
- hulp van overwegend humanitaire en economische aard.

Politieke hulp kan noodzakelijk zijn om (dreigende) crises en expansie daarvan in een vroeg stadium te voorkomen. Tevens kan worden besloten tot een afgewogen gebruik van militaire middelen,

waarbij interventie tot de mogelijkheden behoort. Deze soort hulp kan bv. nodig zijn tegen dictatoriale regimes en voor het handhaven van de mensenrechten.

Humanitaire en economische hulp zal noodzakelijk zijn bij crises, zoals grote natuur- en milieurampen, economische teruggang, (burger)oorlogen enz. Dat vergt vrijwel altijd het opheffen van een gebrek aan primaire levensbehoeften bij de bevolkingen van die landen. Aanvullende hulp zal nodig zijn om de getroffen landen weer voldoende op de been te helpen.

Beide vormen van hulp kunnen elkaar versterken. De totale hulp is immers gericht op het handhaven of bereiken van vrede, welvaart, rechtvaardigheid en goede betrekkingen tussen of binnen landen en hun volkeren. In geval van humanitaire en economische hulp kunnen de betrokken regeringsvertegenwoordigers daarom verzoeken en aangeven welke behoeften en noden er bestaan. Dat vergt een mondiale aanpak. De Verenigde Naties kunnen daarin voorzien omdat zij, gelet op haar doelstellingen, daartoe de enige organisatie zijn en alle landen in de VN zijn vertegenwoordigd.

Voorwaarden tot koersverandering van de VN

Een dergelijk beleid heeft de beste kans van slagen indien de VN tot een wezenlijke koersverandering besluiten. Hiertoe dienen de VN met steun van de wereldmachten de politieke wil en durf te effectueren om de mondiale, elkaar onderling beïnvloedende problemen aan te pakken. Dat houdt automatisch in, dat de VN dan niet alleen een forum zullen zijn voor de economische en machtspolitieke belangen van (groepen van) landen. De Veiligheidsraad dient dan evenmin zijn wil op te leggen aan de Algemene Vergadering van de VN.

Aan deze Algemene Vergadering dient een groter belang te worden toegekend zodat zij kan gaan fungeren als de gehoorzaal voor de aspiraties en noden van alle landen en volkeren. Daarbij dienen de rijke, ontwikkelde landen hun partners — de minder bedeelde landen — als gelijkwaardigen te gaan zien. De welvarende landen hebben daarbij een morele verantwoordelijkheid om arme(re) landen zodanig te helpen dat ze zelf in hun behoeften kunnen gaan voorzien. De kwijtscheldingen en schuldenvereffeningen van verschillende Zuid Amerikaanse en Afrikaanse landen zijn daarvan een voorbeeld. (In niet onbelangrijke mate betreft het hier regimes, die een groot deel van de destijds afgesloten leningen voor eigen politieke en militaire doeleinden gebruikten, terwijl de ernstige gevolgen van de schuldenlast van die leningen op de bevolkingen van die landen werden afgewenteld.)

VN als preventie- en beheersinstrument

Kenmerkend voor een dergelijk beleid is, dat de VN zichzelf gaan zien als de organisator van internationale verhoudingen, gericht op het handhaven van vrede en mensenrechten; als de vertolker van het „wereldgeweten”. Waar mensenrechten en levensbelangen van volken in gevaar komen moeten de VN het recht hebben verantwoord te interveniëren (mits alle andere oplossingen hebben gefaald) en hulp te bieden bij het herstellen van vrede. Het dient mogelijk te zijn landen aan te pakken wier regimes de belangen van het volk schaden. De VN streven dan doelbewust naar representatieve regeringen die zich het welzijn van hun volk(eren) tot doel stellen en die een internationaal politiek-economisch beleid voeren, gericht op harmonie en samenwerking ten gunste van vrede en welvaart. Op deze manier is het mogelijk in een land en tussen landen onderling crises te voorkomen resp. constructief op te lossen.

Een ander kenmerk is het streven van de VN naar het voldoen aan belangrijke levensbehoeften van de volkeren zoals gezondheidszorg, huisvesting, voedsel en onderwijs. Hoe gezonder de landen en volkeren van de wereld leven, hoe veiliger die wereld wordt. In samenwerking met de VN moeten de landen die in nood verkeren op verzoek worden geholpen door landen of door overkoepelende

Doeleinden van de Verenigde Naties

- 1 Internationale vrede en veiligheid te handhaven en te dien einde doeltreffende gemeenschappelijke maatregelen te nemen tot het voorkomen en wegnemen van vredesbedreigingen, en tot het onderdrukken van aanvalsdaeden of andere inbreuken op de vrede en door vreedzame middelen en in overeenstemming met de beginselen van gerechtigheid en internationaal recht, regeling of beslechting van internationale geschillen of toestanden, die tot inbreuk op de vrede zouden kunnen leiden, tot stand te brengen.
- 2 Tussen de volken vriendschappelijke betrekkingen tot ontwikkeling brengen gegrond op eerbied voor het beginsel van gelijke rechten en zelfbeschikking der volken, en andere passende maatregelen te nemen om de algemene vrede te versterken.
- 3 Internationale samenwerking te verwezenlijken bij het oplossen van internationale vraagstukken van economische, sociale, culturele of humanitaire aard en bij het bevorderen en aanmoedigen van eerbied voor de rechten van de mens en voor de grondvrijheden voor allen zonder onderscheid van ras, geslacht, taal of godsdienst.
- 4 Een centrum te zijn om de pogingen der volken tot het bereiken van deze gemeenschappelijke doeleinden met elkaar in overeenstemming te brengen.

lende landenorganisaties die daartoe het vermogen hebben (EG, VS, Gemenebest, Organisatie van Amerikaanse staten, Unie van Sovjetrepublieken, enz.). De hulp dient te zijn toegesneden op de behoeften van het vragende land. Doel is die landen politiek en sociaal-economisch een goede basis te geven voor hun verdere ontwikkeling. Een rechtvaardige verdeling van hetgeen onze aarde opbrengt is een absolute voorwaarde om de volkeren in kansarme landen hierin een gelijkwaardige kans te geven.

Verder zullen de VN een beleid moeten voeren, gericht op de bescherming en het herstel van het milieu. Het stimuleren van het gebruik van zoveel mogelijk milieuvriendelijke technologie in de economische hulpverlening aan landen kan een hoeksteen van een dergelijk beleid zijn. (Dat is op termijn tevens een leerschool voor bewustwording en toepassing in de welvarender landen.) Het uiterlijke leefmilieu op aarde is een spiegel van het innerlijke milieu van de volkeren en van hun leiders. Verbetering van het milieu van onze wereld is alleen mogelijk wanneer mensen hun verantwoordelijkheid inzien voor verbeteringen in hun individuele, innerlijke leefmilieu.

Ten slotte dienen de VN het initiatief te nemen tot hulpverlening bij grote natuur- en milieurampen.

Aan een dergelijk nieuw en rechtvaardig beleid kunnen de krijgsmachten van de wereld, verenigd in een eventueel nieuw op te richten orgaan van de VN, een grote en positieve bijdrage leveren. Daardoor kan het vertrouwen tussen de landen groeien en kunnen de dialogen tussen oost en west en noord en zuid verder worden ontwikkeld. Dat zal de wereldvrede ten zeerste bevorderen en zo een weg vormen naar een werkelijk nieuwe wereldorde.

Fasenopbouw in de hulpverlening

De VN-hulp kan nu in vier (of minder) in elkaar overvloeiende fasen worden verdeeld. Een globaal scenario kan als volgt verlopen.

Fase 1: veiligheidshulp

Na politieke voorbereidingen wordt (in het ergste geval) een „interventie” uitgevoerd die eventueel strijdende partijen scheidt en waarbij een wapenstilstand rust en orde brengt. Humanitaire VN-hulp wordt pas verleend wanneer de algehele situatie voldoende veiligheidsgaranties biedt.

Fase 2: noodhulp

Daarop aansluitend kan noodhulp worden gegeven voor het overleven van grote groepen mensen, in samenwerking met organisaties zoals het Rode Kruis en andere hulpverlenende instanties. Voorbeelden zijn het ontsluiten van rampgebieden, het voorzien in voedsel, drinkwater, medische hulp, evacuatie en huisvesting in tijdelijke kampen.

Fase 3: zelfvoorzienende hulp

Deze hulp is erop gericht de bevolking in staat te stellen op eigen kracht in de belangrijkste levensbehoeften te voorzien; hetzij in de eigen woongebieden door repatriëring, hetzij in nieuw op te bouwen economisch zelfvoorzienende en technologisch milieuvriendelijke basisdorpen (woonwerkdorpen) geschikt voor (semi)permanente bewoning.

Fase 4: structurele hulp

Dit betreft hulp op langere termijn, zodat het land zich politiek, bestuurlijk en sociaal-economisch, enz. op eigen kracht verder kan ontwikkelen.

Speciale VN-hulporganisatie

Voor het voorbereiden en realiseren van deze steun moet een speciale VN-hulporganisatie worden gevormd, die over voldoende capaciteit moet beschikken voor steunverlening in alle genoemde fasen. Een multinationalaal VN-leger kan de ruggraat van deze organisatie vormen.

De te verlenen steun moet wel zijn afgestemd op het werk van andere VN-organen zoals Unctad, Unesco, FAO, op andere (inter)nationale hulporganisaties en op de door het desbetreffende land opgegeven noden en behoeften. Nauwe samenwerking met en tussen de Algemene Vergadering, eventueel de Veiligheidsraad van de VN en het hulpvragende land is noodzakelijk. Het verdient aanbeveling die samenwerking een permanente structuur te geven. De hulpverlening dient dan uit een VN-hulpfonds te worden gefinancierd.

VN-hulpleger

Dit leger kan bestaan uit een VN-preventiekorps en een VN-humanitair korps. Beide zijn in staat op grote schaal snel en efficiënt steun te leveren in de vier fasen. In het VN-hulpleger kan een (klein) deel van de krijgsmachten van alle landen worden opgenomen. De noodlijdende landen zijn dan eveneens in dit VN-hulpleger vertegenwoordigd. ▷

UN organizational goals and purposes

There are six branches of the UN. Each member has a representative to the *General assembly* (1), which makes recommendations on all matters relevant to the charter. The *Security council* (2) is responsible for promoting peace and security. The *Economic and social council* (3) manages the economic and social work of the UN and other related agencies. The *Trusteeship council* (4) helps governments presiding over 'Trust territories' to prepare themselves for self-government and independence. The judicial branch of the UN is the *International court of justice* (5). The *Secretariat* (6) supports the other branches of the UN by implementing programs and maintaining policies that have been chosen by them.

Deze landen kunnen de geboden hulp moeilijk accepteren wanneer het VN-hulpleger overwegend wordt gedomineerd door de landen die meer macht bezitten. Een *underdog*-positie vanwaar uit de stem van de hulpontvangende landen te weinig wordt gehoord doet geen recht aan hun waardigheid. Het houdt tevens het risico in dat de verleende hulp niet het optimale rendement heeft, gelet op de doelstelling van die hulp. Goede hulp wordt gegeven op basis van gelijkwaardigheid, wederzijds respect, acceptatie van elkaars culturele verschillen en samenwerking.

Het VN-preventiekorps is bedoeld voor snelle inzet bij fase 1: veiligheidshulp. Verscheidene landen beschikken nu reeds over grote eenheden die voor dergelijk optreden uitermate geschikt zijn.

Het VN-humanitair korps kan worden samengesteld uit aangepaste typen militaire eenheden van alle krijgsmachtdelen en aangevuld met civiele teams. Zij dienen te beschikken over specialismen op velerlei gebied, zodat de inzet van het korps kan worden afgestemd op de gevraagde hulpverlening. De opleidingen voor dit korps dienen mede op deze flexibiliteit te worden gebaseerd. Uit het oogpunt van snelle inzetbaarheid verdient een specifiek korps (zonder eenheden met NAVO- of vergelijkbare verplichtingen) de voorkeur. Het kan samenwerken met hulpverleningsorganisaties die reeds vele jaren actief zijn in de te steunen landen.

Voorwaarden voor tijdige hulpverlening

De media maken frequent melding van het (te) laat op gang komen van hulpacties. Een internationaal alarmeringssysteem voor meldingen van bv. (dreigende) crises, oogstbedreigende droogteperioden, wervelstormen, aardbevingen, milieurampen, epidemieën e.d. is een bruikbaar hulpmiddel om zo vroeg mogelijk deze soort risico's te onderkennen. Daardoor kan hulp worden voorbereid die op tijd komt en werkelijk op de behoeften is toegesneden, en die in omvang, in tijdsduur en dus in kosten kan worden beperkt. Er is een internationaal overeen te komen procedure nodig waardoor het VN-hulpleger in principe altijd capaciteit gereed heeft om deze soort steun, waar ook ter wereld, op grote schaal snel te kunnen verlenen. De betrokken landen houden daartoe in

overleg met de VN een zeker potentieel voor het VN-hulpleger beschikbaar. Zij volgen de ontwikkelingen in de wereld en zijn zo in staat tot een door de VN goed voorbereide en gecoördineerde inzet. Snelle hulp kan veel onnodig leed, slachtoffers en materiële schade voorkomen of beperken of voorkomen.

NAVO en VN-hulpleger

De NAVO kan in overleg met de VN en met de NAVO-lidstaten initiatieven voor een VN-hulpleger ontplooiën. Zij kan de basis vormen voor een VN-commando, dat een operationele conceptie voor de inzet van het hulpleger kan ontwikkelen. Op basis daarvan kan een VN-preventiekorps worden samengesteld. Tevens kan een (flexibele) structuur voor een VN-humanitair korps worden ontwikkeld waardoor de realisatie van dat korps mogelijk wordt.

Zo kan de NAVO een bijdrage leveren aan mondiale veiligheid en hulpverlening. Een dergelijk initiatief kan ook van de G-7, de EG, de WEU of de CVSE uitgaan. (Het is van belang te bedenken dat de NAVO elders in de wereld vooral bekend staat als een militaire organisatie die de veiligheidsbelangen van een selecte groep welvarende staten nastreeft.) Samenwerking en overleg (zoals

Voorbeelden van VN-organen

ITU	International telecommunication union
ICA	International civil aviation organization
UPO	Universal postal union
Ecosoc	Economic and social council
UNHCR	Office of the UN high commander for refugees
FAO	Food and agriculture organization
WFC	World food council
WHO	World health organization
UNEP	UN environment program
Unitar	UN institute for training and research
UNU	UN university
ILO	International labour office
Unesco	UN educational, scientific and cultural organization
UNCHS	UN centre for human settlements-habitat
WMO	World meteorological organization
IAEA	International atomic energy association
IMCO	International maritime consultative organization
GATT	General agreement on tariffs and trade
IMF	International monetary fund
IBRD	International bank for reconstruction and development
IFC	International finance corporation
Unfpa	UN fund for population activities
Peace keeping and observer forces	

op het ogenblik plaatsvindt) tussen NAVO, EG, WEU en CVSE, die erop is gericht dat de doelstellingen van deze organisaties (geleidelijk) gaan harmoniëren met die van de VN, zal dit vernieuwende beleid voor vrede en welvaart duidelijk bevorderen.

Steun aan Oosteuropese landen

Afrika is voortdurend een voorbeeld-bij-uitnemendheid voor de noodzaak tot hulpverlening. De ontwikkelingen in Oosteuropa geven echter ook de nodige zorgen voor de zeer nabije toekomst. Als gevolg van de vele en diverse problemen waarvoor die landen zich geplaatst zien, zal de economische situatie er voorshands verder verslechteren. De ons inmiddels bekende leefomstandigheden zullen de komende jaren tot zwervende en rondtrekkende groepen mensen kunnen leiden, die in de rijke westerse landen willen overleven. Dat geeft het westen de morele en ook de praktische verantwoordelijkheid Oosteuropa, *maar ook Afrika*, niet te laten verpauperen. De Oost-Europeanen kunnen worden geholpen bij het opbouwen van een nieuw bestaan in hun eigen landen.

De genoemde economische zelfvoorziening en de toe te passen westerse milieuvriendelijke technologie zijn daarvoor geschikt. Dit model kan op maat worden ontwikkeld naar de behoeften van de desbetreffende landen. Onderzoek ter zake blijkt door VN-commissies en -instituten al te zijn verricht.

Oosteuropese vluchtelingen in Nederland

Ook hulpverlening *in* ons land is niet ondenkbaar. Nederland kan, indien volksverhuizingen niet worden voorkomen, rekening houden met een scenario van grote aantallen vluchtelingen uit Oosteuropa. De (tijdelijke) opvang en begeleiding van een grote groep vluchtelingen vergen veel voorbereiding. Omdat adequate hulp dient te zijn toegesneden op de werkelijke behoeften is het o.m. noodzakelijk aspecten van politieke, economische, sociale en culture aard van de Oosteuro-

pese volkeren te bestuderen. Op basis daarvan kan een nationaal opvang-, begeleidings- en repatriëringsplan worden opgesteld door een samenwerkingsverband tussen diverse ministeries, de wetenschappelijke wereld, het bedrijfsleven en hulpverleningsorganisaties. Daartoe is coördinatie met andere Europese landen noodzakelijk binnen de gebruikelijke kanalen voor overleg.

Het ontwikkelen van een economisch zelfvoorzienend en technologisch milieuvriendelijk basisdorp (woon-werkmodel), dat mede is gebaseerd op het eigen arbeidspotentieel van de vluchtelingen, kan de opvang- en verblijfskosten in ons land reduceren en veel sociaal-economische en culturele problemen voorkomen. Deze basisdorpen kunnen met steun van (het Nederlandse deel van) het VN-hulpleger in bedrijf worden gesteld. De inwoners kunnen na een korte periode van instructie zelf in hun belangrijkste levensbehoeften voorzien. (Het valt te overwegen deze conceptie ook te bezien voor gebruik bij de huidige huisvestingsproblematiek bij het vreemdelingen/vluchtelingenbeleid.)

Aanbevelingen voor Nederlandse bijdrage

- 1 Er dient een studie te worden verricht naar de bruikbaarheid van dit algemene nieuwe vredes- en veiligheidsbeleid.
- 2 Eveneens dient onderzoek te worden gedaan naar de inzet van strijdkrachten voor humanitaire hulp in de wereld.
- 3 Nagegaan moet worden welke modellen voor de economisch-zelfvoorzienende en technologisch milieuvriendelijke basisdorpen (woon-werkdorpen) geschikt zijn voor hulpverlening.
- 4 Er dient een plan te komen voor een proefopstelling van een zelfvoorzienend dorp in samenwerking met wetenschappelijke instellingen (bv. TNO), het bedrijfsleven en de ministeries van defensie, ontwikkelingszaken, VROM en CRM, op nationaal niveau, maar binnen internationale context.
- 5 Dit nieuwe beleid zou moeten worden geïntroduceerd binnen de VN en organisaties als de NAVO, EG, WEU, CVSE en de internationale hulpverleningsorganisaties.

drs. J.N. Fernhout

res-tweede luitenant van de Koninklijke luchtmacht

Het verband tussen de Luftwaffe-verliezen in mei '40 en de Duitse invasieplannen voor Engeland *

In de literatuur over de strijd in de meidagen van 1940 komt steeds weer de vraag naar voren of de vliegtuigverliezen, die de Duitsers in deze strijd moesten incasseren, van invloed zijn geweest op het verloop van de *Battle of Britain*. Over deze kwestie hebben zich o.m. Ikol b.d. E. H. Brongers en dr. H. Amersfoort uitgelaten.

Van de toestellen, die de Duitsers inzetten voor de verovering van het luchtverwicht, werden er boven Nederland slechts 107 neergeschoten; dat was zo'n 5% van het totale aantal Duitse jagers en bommenwerpers in mei '40. Aangezien de Duitsers in 1940 ongeveer 235 vliegtuigen per maand produceerden, kan van een directe invloed van deze verliezen op de strijd in het Engelse luchtruim dan ook nauwelijks sprake zijn geweest.

Van de Junkers Ju 52 transportvliegtuigen die de Duitsers bij hun aanval op 10 mei 1940 gebruikten, bleven er uiteindelijk in Nederland, en dan vooral in de omgeving van Den Haag, 224 achter (afb. 1). Gezien het ingezette aantal van 430 Ju

lerie waren namelijk erin geslaagd in een tijdsbestek van vijf dagen 224 van deze toestellen uit te schakelen. De vraag is nu of de Duitsers daarmee rekening hebben gehouden bij het plannen van de invasie in Engeland.

In zijn boek *De slag om de residentie* verklaart Brongers niet eraan te twifelen dat de omvangrijke Duitse vliegtuigverliezen in de meidagen van 1940 „een sterke invloed” hebben gehad op de slag om Engeland. Hij is eveneens van mening dat de verliezen aan transportvliegtuigen zich ook in de rest van de oorlog deden voelen. Andere auteurs, o.a. Ikol b.d. A. P. de Jong en drs. C. C. Küpfer, zijn een zelfde opvatting toegedaan. Brongers onderbouwde zijn visie met een aantal citaten, maar met citaten is een stelling nog niet bewezen.

Amersfoort bestrijdt de zienswijze van Brongers. Hij waarschuwt in het boek *Mei '40. De strijd op Nederlands grondgebied* „geen overmatig belang voor de verdere oorlogvoering te hechten aan de

Afb. 1 Nederland, 10-14 mei 1940; vele Ju 52's deelden dit lot (foto SLH)

52's betekende dat een fikse aderlating; relatief gezien waren die verliezen echter nauwelijks van belang. Op basis van documenten van de *General-luftzeugmeister* van het *Reichsluftfahrtministerium* en van de Junkers-fabrieken kon G. Ott namelijk vaststellen dat de Luftwaffe op 1 september 1940 nog steeds over bijna 1430 Ju 52's kon beschikken; redelijkerwijs gesproken ruim voldoende om een grootscheepse luchtlanding te ondernemen.

De kwetsbaarheid van de Ju 52 was echter w l aangetoond. De luchtmacht en de luchtdoelartil-

Duitse vliegtuigverliezen boven ons land”. Hij is namelijk van mening dat de planning van de landing in Engeland, de operatie *Seelöwe*, nooit „het stadium van vrijblijvende voornemens te boven is gekomen”. Verder verwijst hij naar de luchtlanding op Kreta in mei 1941, waarvoor ook voldoende luchttransport beschikbaar was. Amersfoorts taxatie van de voorbereidingen voor de operatie

* I.v.m. het ruimtebeslag is afgezien van voetnoten; geïnteresseerden kunnen een geannoteerde versie van dit artikel aanvragen bij de Sie Luchtmachthistorie te Den Haag.

Afb. 2 „Tante Ju” (foto collectie SLH)

Seelöwe is in mijn ogen onjuist. Uit de gedetailleerde plannen voor de operatie die hierna worden genoemd blijkt het tegendeel. De verwijzing naar Kreta is evenmin relevant aangezien op basis van de hiervoor vermelde cijfers van Ott reeds duidelijk is dat het aantal transportvliegtuigen in 1940 voor de Duitsers nooit een probleem kan zijn geweest.

Amersfoort geeft dus, evenmin als Brongers, een bevredigend antwoord op de vraag of het besef dat de Ju 52 een uiterst kwetsbaar vliegtuig was, heeft doorgewerkt op de planning van de operatie *Seelöwe*. Alvorens hierop dieper in te gaan is het echter nuttig eerst aandacht te besteden aan de kwaliteiten van de Ju 52 als transportvliegtuig en aan de rol van de Duitse parachutisten en luchtdalingstroepen.

Junkers Ju 52

Ing. E. Zindel van de Junkers-fabrieken in Dessau ontwikkelde in 1929 een nieuw type verkeersvliegtuig, de Ju 52. Een toestel dat, vanwege zijn goedgevoerde vliegeigenschappen, al spoedig de bijnaam „Tante Ju” kreeg. De productie van de driemotorige Ju 52/3m begon in de herfst van 1931. Het toestel had drie bemanningsleden (piloot, copiloot en telegrafist) en kon 17 passagiers vervoeren. De Ju 52/3m kreeg al snel grote populariteit en werd dan ook veel verkocht (afb. 2).

In de Spaanse Burgeroorlog (1936-39) zette Hitler de Ju 52's in als transportvliegtuig; Franco's soldaten vlogen in die toestellen van Noord-Afrika naar Spanje. Tijdens die oorlog is de Ju 52 ook wel als bommenwerper gebruikt, maar als zodanig werd hij al spoedig overtroffen door de Heinkel He 111 en de Dornier Do 17. Ook in Duitsland zelf werd de Ju 52 na verloop van tijd steeds meer voor militaire doeleinden benut. Vooral voor opleidingen en het vervoer van goederen en personen was het toestel geschikt. In de loop van de Tweede Wereldoorlog bleek echter dat het voor die taken te kwetsbaar was; het vliegtuig kon namelijk

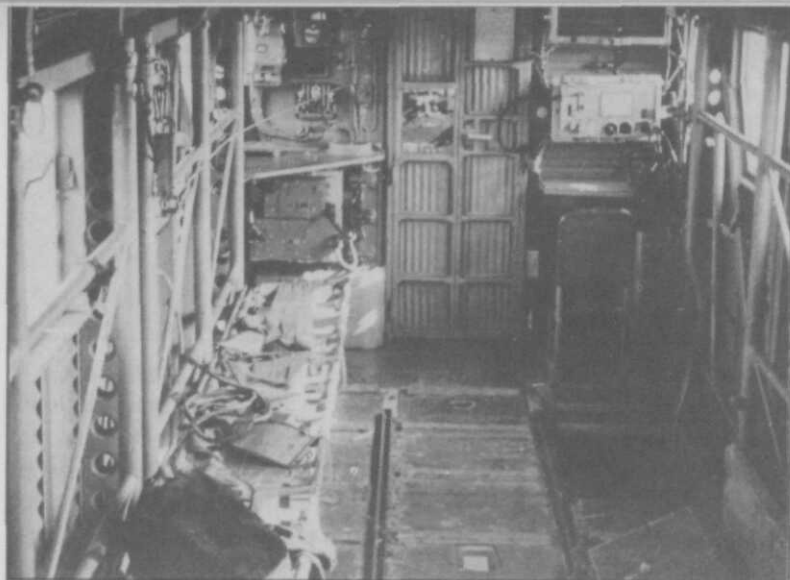
slechts een beperkte bewapening voeren en was daardoor alleen goed inzetbaar bij een duidelijk luchtoverwicht. In 1944 hadden de Duitsers dat echter nergens meer. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de productie van het toestel in juli 1944 werd stopgezet.

Para's

De voornaamste taak van de Ju 52 was het goedentransport, maar het toestel werd ook benut voor personenvervoer. De 7e *Fliegerdivision* en de 22e *Luftlandedivision* werden op 10 mei 1940 ermee naar Holland vervoerd (afb. 3).

De 7e *Fliegerdivision* was op 4 juli 1938 opgericht. Deze uit parachutisten (*Fallschirmjäger*) bestaande divisie kreeg tot taak in vijandelijk gebied voor de luchtdalingstroepen vliegvelden te bezetten. Parachutisten werden echter ook ingezet om strategische punten in het landschap te veroveren. Op 10 mei 1940 was hen bv. opgedragen samen met de 22e *Luftlandedivision*, behalve vliegvelden ook de bruggen te Moerdijk, Dordrecht en Rotterdam in te nemen. Die operatie stond onder leiding van Generalleutnant K. Student, bevelhebber van de 7e *Fliegerdivision*, die de divisie ook bij latere acties zou leiden. De 7e *Fliegerdivision* slaagde erin haar taken, vooral die bij Moerdijk en Dordrecht, goed uit te voeren. Soortgelijke operaties rond Den Haag verliepen echter veel minder succesvol. Daar verloren de Duitsers relatief grote aantallen transporttoestellen en bovendien werden de in eerste instantie bezette vliegvelden Ypenburg, Valkenburg en Ockenburg door Nederlandse troepen heroverd.

Andere operaties, waarbij de 7e *Fliegerdivision* was betrokken waren de aanval op Noorwegen, de strijd om het Belgische fort Eben Emael nabij Maastricht (waar met zweefvliegtuigen werd geland), de verovering van de Isthmus van Corinthe en de aanval op Kreta tussen 20 en 30 mei 1941. Kreta werd weliswaar in bezit genomen maar ten koste van vele Duitse levens. Hitler moest uit

Afb. 3 Interieur van een Junkers Ju 52 (foto collectie SLH)

deze gang van zaken concluderen dat *die Tage der Fallschirmtruppe vorüber* waren. Hij geloofde niet meer in luchtlandingen en de slag om Kreta was dan ook de laatste waarbij de Duitsers dat wapen op grote schaal gebruikten.

De 7e Fliegerdivision diende na Kreta voornamelijk te voet in Rusland en Afrika. Nadat de divisie in november 1942 was omgedoopt in de 1e *Fallschirmdivision* opereerde zij op Sicilië en daarna tot het einde van de oorlog in Italië, waar zij o.a. bij Monte Cassino heeft gevochten.

Niet alleen de Ju 52 verloor dus in de loop van de Tweede Wereldoorlog zijn waarde, ook de parachutisten en de luchtlandingstroepen boetten aan belang in. Het is evident dat het vooral de ervaringen op Kreta zijn geweest die de 7e Fliegerdivision als *Fallschirmjäger* de das hebben omgedaan. De uitkomst van de parachutistenacties in Holland, een overwinning, maar met grote verliezen, was echter soortgelijk geweest. Bij het besluit de parachutisten een zuivere infanterietaak toe te kennen zullen de ervaringen in Nederland, die op Kreta in versterkte mate werden bevestigd, dan ook een rol hebben gespeeld. In die zin hebben de resultaten van de parachutisten in de strijd om Den Haag in mei '40 hun weerslag gehad op de Duitse oorlogvoering op langere termijn.

Invasie?

Slechts op basis van gegevens over de planning van de operatie *Seelöwe* kan worden bepaald of de in mei '40 geleden verliezen aan transporttoestellen hebben geleid tot wijzigingen in het Duitse beleid aangaande die invasie. Van groot belang daarbij is de vraag of in de plannen plaats was

ingeruimd voor parachutisten- en luchtlandingsacties.

Hitler ging in juni 1940 ten onrechte ervan uit dat de Britten na de nederlaag van Frankrijk wel gedwongen zouden zijn vrede te sluiten. Die hoop koesterde hij al vanaf de Britse oorlogsverklaring aan Nazi-Duitsland van 3 september 1939. Hij beseftte dat politieke middelen alleen niet voldoende zouden zijn om tot vrede met Groot-Brittannië te komen, maar hoopte dat doel wel via een blokkade van de Engelse toevoerwegen dichterbij te brengen. Of dat denkbeeld al dan niet reëel was, doet hier weinig ter zake. Vaststaat dat in een dergelijke conceptie geen plannen voor een invasie in het Verenigd Koninkrijk pasten.

Ondanks Hitlers ideeën over een spoedige vrede met Engeland werd toch reeds in juli 1939 door de staf van de Luftwaffe onderkend dat onder bepaalde omstandigheden een landing in Engeland noodzakelijk zou kunnen zijn. Concreter werden die plannen op 15 november 1939 toen Grossadmiral E. Raeder — opperbevelhebber van de Kriegsmarine — aan een projectgroep de opdracht gaf de mogelijkheid van een invasie in Groot-Brittannië te onderzoeken; die groep ontwikkelde daarop een invasieplan. Het is belangrijk te weten dat dit plan als een stafstudie van de Duitse marine moet worden gezien; Raeder had van Hitler geen opdracht gekregen de studie te laten verrichten. Hij wilde slechts voorbereid zijn ingeval een invasie nodig mocht blijken.

De marine was uiteraard vooral geïnteresseerd in de vraag hoe de landingstroepen over zee moesten worden vervoerd. Aan parachutisten en luchtlandingstroepen kende de projectgroep echter ook een taak toe; zij zouden zich moeten bezighouden

met het bestrijden van Engelse verdedigingstroepen en het blokkeren van de wegen naar de landingsplaats. De Duitse landmacht, waar op dat moment ook een plan voor de invasie werd ontworpen, ging uit van hetzelfde scenario. Daarin werd eveneens een rol toegekend aan troepen die een luchtlandingsoperatie konden uitvoeren. Zowel leger als marine achtten echter luchtoverwicht een absolute voorwaarde voor een invasie.

Uit bovenstaande gegevens m.b.t. de voorbereidingen voor een eventuele invasie blijkt dat van meet af aan ook taken aan parachutisten en luchtlandingstroepen waren toebedacht. Het is nu de vraag of dat element in de plannen bleef gehandhaafd na de slechte ervaringen bij de aanval op Den Haag.

Eind mei '40 bracht W. Warlimont, toen nog kolonel en hoofd van de *Abteilung Landesverteidigung* van het *Wehrmachtführungsamt* (WFA), de landing in Engeland tijdens een stafbespreking ter sprake. Het was voor het eerst dat op dit bureau, dat verantwoordelijk was voor de operationele plannen van de Duitse krijgsmacht, over dat onderwerp werd gesproken. Het thema werd voorshands echter van weinig belang geacht en Warlimonts chef, Generalmajor A. Jodl, besteedde er dan ook geen aandacht aan.

Major S. Freiherr von Falkenstein, die bij het WFA de Duitse luchtmacht vertegenwoordigde, deed op 25 juni 1940 een zelfde ervaring op met General H. Jeschonnek, chef van de generale staf van de Luftwaffe. Falkenstein was van mening dat Hitler informatie diende te krijgen over een eventuele landing in Engeland en deelde dat Jeschonnek mee, maar deze achtte zulks prematuur. Hij stelde zich op het standpunt dat Hitlers gedachten op dat moment nog niet uitgingen naar een landing in Engeland.

Interessant aan Falkensteins actie is dat hij bij zijn schriftelijke verzoek een ontwerp had gevoegd waarin hij alvast een indruk gaf van de taak van de Luftwaffe bij een eventuele invasie. Uiteraard stond daarbij het verkrijgen van luchtoverwicht op de voorgrond. Onmiddellijk daarna volgde echter een verhandeling over de inzet van de 7e Fliegerdivision. Onder een zeker voorbehoud, zo stelde Falkenstein vast, zou die divisie in ongeveer vier weken gevechtsklaar kunnen zijn. Hij voegde echter eraan toe dat er slechts zeven transportgroepen gereed waren om de parachutisten over te

vliegen. Dat was niet voldoende om de hele divisie in één keer te kunnen overbrengen. Daarom zou moeten worden begonnen met het overbrengen van één groep, die dan zo snel mogelijk zou moeten worden versterkt. Zodra de hele divisie in Engeland was gearriveerd dienden luchtlandingstroepen te worden aangevoerd om de parachutisten in hun strijd bij te staan. Het overzetten van het leger zou dan namelijk nog wel enige tijd in beslag kunnen nemen.

Duidelijk is dat binnen de Luftwaffe groot belang werd gehecht aan de inzet van de parachutistendivisie bij een eventuele invasie. Illustratief daarvoor is bv. de opmerking van Göring, *Oberbefehlshaber der Luftwaffe*, dat hij, als hij vier van die divisies ter beschikking had gehad in de tijd van de evacuatie van de geallieerde troepen uit Duinkerken, onmiddellijk naar Groot-Britannië zou zijn doorgestoten.

Transportproblemen?

Het feit dat Falkenstein vermoedde dat er onvoldoende transportvliegtuigen waren voor het vervoer van para's naar Engeland, is opmerkelijk te noemen. Eerder in dit artikel is immers vermeld dat de Duitsers op 1 mei 1940 over 1594 Ju 52's beschikten. Falkenstein doelde dan ook waarschijnlijk uitsluitend op de toestellen die waren ingedeeld bij de *Kampfgeschwader z.b.V. 1 en 2* (z.b.V = *zur besonderen Verwendung*). Deze eskaders hadden namelijk expliciet tot taak de parachutisten- en luchtlandingstroepen te vervoeren. Het is heel goed mogelijk dat die gevechtseenheden zich eind juni 1940 nog niet geheel hadden hersteld van het verlies van 224 van hun 430 toestellen in Nederland. Een groot probleem kan dat echter nooit zijn geweest. Er waren namelijk voldoende transportvliegtuigen bij andere afdelingen van de Duitse krijgsmacht, die — indien dat echt noodzakelijk was — voor het vervoer van parachutisten en luchtlandingstroepen konden worden ingezet.

Seelöwe

Op 25 juni vond Falkenstein op de generale staf van de Luftwaffe nog slechts desinteresse voor zijn visie op een landing in Groot-Britannië. Vijf dagen later schreef Jodl, chef WFA, echter een

memorandum over de voortzetting van de oorlog tegen Engeland. Daaruit blijkt dat hij mogelijkheden zag voor een invasie. Hij was echter, net als de marineleiding, van mening dat die alleen kon worden uitgevoerd nadat de Luftwaffe een overwicht in het Engelse luchtruim zou hebben bevochten. De omvang van Jodls memorandum was gering; over eventuele luchtlandingen repte hij niet. De Luftwaffe liet zich nu evenmin onbetuigd. Göring gaf op 30 juni opdracht, ter voorbereiding op een mogelijke invasie, zoveel mogelijk Engelse vliegtuigen uit te schakelen. Voor zover bekend, werd echter ook in die order geen aandacht besteed aan de inzet van parachutisten.

Hitler begon pas in dit stadium interesse te tonen voor een invasie in Engeland. Na de val van Frankrijk was hij gaan twifelen aan de mogelijkheid met Engeland vrede te sluiten. Uit een verklaring van het *Oberkommando der Wehrmacht* (OKW) van 2 juli 1940 blijkt dat hij in principe had besloten voorbereidingen te beginnen voor een invasie in Engeland. Een definitief besluit over de planning had hij echter nog niet genomen. Voor een landing achtte ook hij het lucht-overwicht de belangrijkste voorwaarde.

Volgens een verklaring van het OKW dienden luchtlandingstroepen bij de invasie een rol te spelen. De luchttransportcapaciteit die het OKW daarvoor nodig dacht te hebben *ist unter Zurückstellung aller anderen Aufgaben hierzu heranzuziehen*. Opnieuw dus een aanwijzing dat de Kampfgeschwader z.b.V. 1 en 2 met transportproblemen kampten; het OKW verbond hieraan echter geen diepgaande consequenties.

De drie krijgsmachtdelen gingen zich nu serieus met de invasie bezighouden. Bij de voorbereiding van hun plannen hielden zij ook rekening met luchtlandingen. Reeds op 5 juli 1940 verklaarde bv. Generaloberst F. Halder, chef van de generale staf van het Duitse leger, het van belang te achten dat luchtlandingen onderdeel zouden uitmaken van het invasieplan. In een memorandum dat Jodl op 12 juli 1940 liet uitgaan, werd ook een gunstige weersituatie als voorwaarde voor een succesvolle invasie genoemd. Goed weer was namelijk niet alleen belangrijk voor het overvaren van kleinere transportschepen, maar ook voor de inzet van parachutisten en luchtlandingstroepen.

Hitlers *Weisung für die Kriegführung Nr. 16* van 16 juli 1940 kan als de uiteindelijke aanzet worden

gezien voor het begin van de voorbereidingen tot de invasie. Nu pas ontving zij ook de codenaam *Seelöwe*. Wat betreft de mogelijke inzet van parachutisten en luchtlandingstroepen werd in deze *Weisung* slechts gesteld dat daarvoor nadere voorstellen moesten worden ontwikkeld. Hitler wilde in dat verband vooral weten of het nuttig was de 7e Fliegerdivision in reserve te houden.

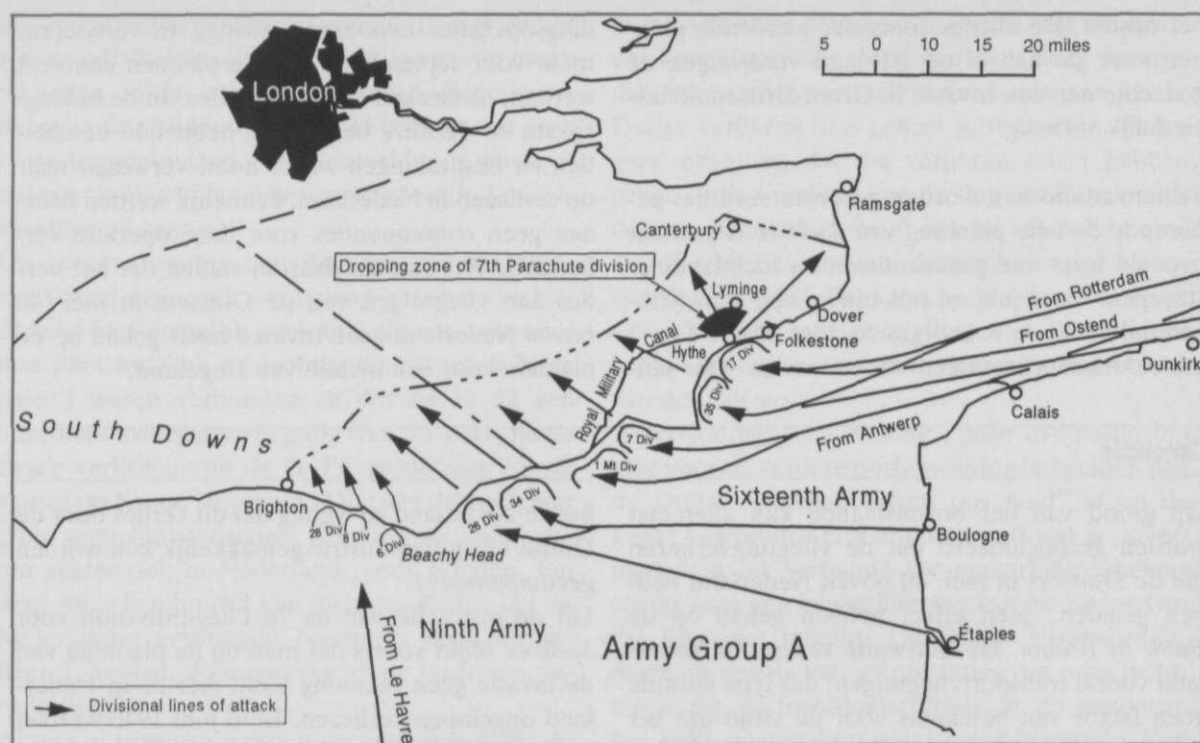

Ruzie

Op 5 augustus raakten Generalfeldmarschall W. von Brauchitsch, de opperbevelhebber van het Duitse leger, en Grossadmiral Raeder, de opperbevelhebber van de Kriegsmarine, met elkaar in conflict over de inzet van luchtlandingstroepen bij een invasie van Engeland. Von Brauchitsch wilde één à anderhalve divisie in de Lyme-bocht (Zuidwest-Engeland) inzetten. Daar moesten de luchtlandingstroepen dan een haven veroveren om aldus het afmeren van transportschepen mogelijk te maken. Raeder sprak zich echter uit voor een luchtlanding in het gebied tussen Ramsgate en Beachy Head aan de Engelse Zuidoostkust. Op 14 augustus besliste Hitler dit conflict ten gunste van de marine. De invasieplannen moesten zich niet meer op een landing in de Lyme-bocht richten, maar op de omgeving van Brighton. Ongeveer 5000 man van de 7e Fliegerdivision zouden moeten springen boven het zuidelijke deel van de Downs. Dit gebied dienden zij te veroveren en vervolgens te verdedigen tegen Engelse aanvallen. Verder hadden zij tot taak de landingsvaartuigen te beschermen.

In een order van het OKW van 16 augustus 1940 werd dat bevestigd. Uit die order blijkt echter eveneens dat over parachutistenacties nog niets vaststond. Zij bevatte de opdracht te onderzoeken of het verstandig was de parachutisten meteen al bij de eerste aanval in te zetten of dat het beter was ze eerst in reserve te houden. Ten slotte komt uit de order naar voren dat de uitvoering van *Seelöwe* voorlopig op 15 september was gepland. Uit het *Kriegstagebuch* (KTB) van het OKW valt op te maken dat er op 22 augustus plannen bestonden om de 7e Fliegerdivision behalve bij Brighton ook bij Dover te laten opereren. Het grootste gedeelte van die divisie zou echter bij de eerstgenoemde plaats moeten worden ingezet. Op 5 september werd in de Heeresgroep A erover

Afb. 4 Het geplande operatiegebied van de 7e Fliegerdivisie, zoals vastgelegd in een instructie van de Luftflottenkommando 2 van 18 sep 1940 (naar: R. Wheatley)

gedacht het gebied bij Beachy Head als derde operatiegebied aan de parachutisten toe te wijzen. De Luftwaffe wilde de parachutisten echter uitsluitend in Folkestone (bij Dover) gebruiken. Alleen dan kon zij namelijk nog gedeelten van de parachutistendivisie als reserve achter de hand houden. Die reserve was van belang om eventueel bedreigde eenheden van de ingezette Fallschirmjäger te versterken.

Para's en Seelöwe

Na de landing zou de 7e Fliegerdivisie onder bevel van het 16e leger moeten komen. Dat moest zij dan ondersteunen door de hoogten ten noorden en noordwesten van Folkestone (de Noordelijke Downs) in bezit te nemen. Verder dienden de parachutisten de overgangen over het Royal Military Canal by Hythe (zuidwest van Folkestone) te veroveren. Ten slotte zouden zij de opdracht moeten krijgen het 16e leger tegen vijandelijke aanvallen uit het noorden en noordwesten te beschermen. Die taak moest worden uitgevoerd door een blokkade van de wegen die van Canterbury naar Folkestone leiden. Zodra zij die op-

drachten hadden voltooid, zouden de parachutisten moeten helpen bij de verovering van Dover (zie afb. 4).

De 7e Fliegerdivisie moest landen met Ju 52's en zweefstoellen. Waarschijnlijk waren daarvoor, medio september, zo'n 430 Junkers Ju 52 geconcentreerd op vliegvelden bij Lyon, Lille en Arras. Over transportproblemen in die periode is in de bronnen niets terug te vinden. De parachutistendivisie zelf zou zich aan de vooravond van de landing naar die vliegvelden moeten begeven. In september 1940 was zij geheel gereed om de taken, die haar in dit verband zouden kunnen worden opgedragen, uit te voeren.

Op 12 september verklaarde de Duitse legerleiding dat zij instemde met het voornemen van de Luftwaffe alleen voor de strijd in het gebied rond Dover parachutisten in te zetten. Zes dagen later werd dat plan vastgelegd in een order van het tweede Duitse Luftflottenkommando. De Luftwaffe was echter rijkelijk laat met die order. Een dag eerder, op 17 september 1940, had Hitler namelijk besloten voorlopig af te zien van de beoogde invasie. Op 12 oktober beval hij uiteindelijk de voorbereidingen voor *Seelöwe* af te breken en de operatie naar het voorjaar van 1941 te verschuiven. Van uitstel kwam afstel. Na september 1940 concentreerde Hitler zich steeds meer op

het oosten. De allengs concreter wordende plannen voor de aanval op Rusland verdrongen de gedachte aan een invasie in Groot-Brittannië uiteindelijk volledig.

Samenvattend kan worden geconstateerd dat gedurende de hele planning van *Seelöwe* is gedacht over de inzet van parachutisten en luchtlandingstroepen. Voor juni en juli zijn er nog aanwijzingen dat er bij de Kampfgeschwader z.b.V. 1 en 2 onvoldoende vliegtuigen waren om de voor lan-

dingsoperaties benodigde troepen te vervoeren, maar voor september, toen de plannen concreet werden, ontbreken zulke indicaties. In de belangrijkste op *Seelöwe* betrekking hebbende bescheiden en besprekingen wordt nooit verwezen naar de verliezen in Nederland; kennelijk werden daaraan geen consequenties voor deze operatie verbonden. Wij kunnen daarom stellen dat het verlies aan vliegtuigen van de Duitsers in mei '40 boven Nederland geen invloed heeft gehad op de plannen voor een invasie van Engeland.

Conclusie

Op grond van het bovenstaande kan allereerst worden geconcludeerd dat de vliegtuigverliezen die de Duitsers in mei '40 boven Nederland hebben geleden, geen effect hebben gehad op de *Battle of Britain*. De Luftwaffe verloor in Nederland vooral transportvliegtuigen; dat type vormde geen factor van betekenis voor de strijd om het Engelse luchtruim. In die confrontatie speelden jagers en bommenwerpers de hoofdrol, maar van die beide vliegtuigtypen verloor de Luftwaffe er

boven Nederland zo weinig dat dit verlies door de Duitse vliegtuigindustrie gemakkelijk kon worden gecompenseerd.

Uit de instructie van de 7e Fliegerdivision voor *Seelöwe* blijkt voorts dat men bij de planning van de invasie geen rekening hield met de in Nederland opgelopen verliezen. Eind juni 1940 werden nog twijfels geuit over de mogelijkheid parachutisten door de lucht naar Engeland te brengen, maar ook toen werd het luchttransport niet als een

Literatuur

- H. Amersfoort — De proef op de som, in: H. Amersfoort en P. H. Kamphuis — *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied*. Den Haag (1990).
- E. H. Brongers — *De slag om de residentie 1940*, 7e dr. Baarn (1990).
- E. H. Brongers — De Sectie Militaire Geschiedenis heeft met „Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied” haar prestige niet verhoogd. *Vrij Ned.* (1990) (mei).
- S. Cox — Un exemple de lutte pour la supériorité aérienne: la bataille d'Angleterre. *Colloque int. „Histoire de la guerre aérienne”*. Parijs (1987).
- L. Deighton — *Battle of Britain*. Londen (1980).
- R. Edwards — *German airborne troops*. Londen (1974).
- H. Götzl — *Generaloberst Kurt Student und seine Fallschirmjäger*. Friedberg (1980).
- W. Green — *The warplanes of the Third Reich*. Londen (1970).
- D. Irving — *The rise and fall of the Luftwaffe*. Londen (1973).
- A. P. de Jong (red) — *Vlucht door de tijd*. Houten (1988).
- A. P. de Jong — De grote luchtslag. *Onze luchtmacht* 20(1969)(8/9)288.
- K. Klee — Das Unternehmen Seelöwe. Die geplante deutsche Landung in England 1940. *Studien u. Dokumente z. Geschichte des Zweiten Weltkrieges*, Bd 4a. Göttingen (1958).
- K. Klee — Dokumente zum Unternehmen „Seelöwe”. *Studien u. Dokumente z. Geschichte des Zweiten Weltkrieges*, Bd 4b. Göttingen (1959).
- C. C. Küpfer — De meidagen van 1940. *Onze luchtmacht* 15(1963)(6)110,131.
- K. A. Maier — Die Luftschlacht um England, in: K. A. Maier e.a. — *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, Bd 2. Stuttgart (1979)375.
- F. K. Mason — *Battle over Britain*. Londen (1969).
- F. J. Molenaar — *De luchtverdediging in de meidagen 1940*, dl 2. Den Haag (1970).
- F. Morzik en G. Hümmelchen — *Die deutschen Transportflieger im Zweiten Weltkrieg*. Frankfurt/M. (1966).
- H. J. Nowarra en K. Keus — *Die deutschen Flugzeuge 1933-45*. München (1977).
- G. Ott — *Flugzeugbestand Junkers Ju 52/3m bei der Luftwaffe 1940* (brief aan Sie Luchtmachthist., 30 juni 1991).
- J. Piekalkewicz — *Die Ju 52 im Zweiten Weltkrieg*. Stuttgart (1977).
- W. Pissin — *Der Einsatz der Luftlandetruppen im Westen 1940*. Hamburg (1958).
- H. Umbreit — Der Kampf um die Vormachtstellung in Westeuropa, in: K. A. Maier e.a. — *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, Bd 2. Stuttgart (1979).
- R. Wheatley — *Operation Sea Lion*. Oxford (1958).

onoverkomelijk probleem gezien. In september was er zelfs helemaal geen sprake meer van moeilijkheden op dat gebied. De Duitse vliegtuigverliezen in de strijd om Nederland hebben dus geen korte-termijneffect gehad; zowel bij de *Battle of Britain* als bij de planning van de operatie *Seelöwe* speelden zij geen rol.

Op langere termijn zijn de verliezen aan transportvliegtuigen wel van belang geweest. In Nederland was namelijk gebleken dat aan operaties met parachutisten en luchtlandingstroepen hoge risico's waren verbonden en dat de Ju 52 een uitermate kwetsbaar vliegtuig was. In 1941, na de zware verliezen van de 7e Fliegerdivision bij de aanval op Kreta, stopten de Duitsers dan ook met grote parachutistenacties. Ernstige verliezen waren echter ook in Nederland reeds geleden. Op deze wijze beschouwd kan men dus stellen dat de Nederlandse ervaringen (versterkt door die op Kreta), hebben doorgewerkt op de inzet van parachutisten.

Al met al mag dus worden geconcludeerd dat de Duitse vliegtuigverliezen boven Nederland alleen op de lange termijn invloed hebben uitgeoefend op de Duitse oorlogvoering. Wanneer wij op

grond van deze conclusie de visies van Brongers en Amersfoort nog eens onder de loep nemen, dan kunnen wij vaststellen dat beide auteurs de Duitse verliezen niet geheel juist taxeren. Brongers' opvatting dat die verliezen effect hebben gehad op het verloop van de slag om Engeland is onjuist. Amersfoort heeft het bij het rechte eind als hij stelt dat van een dergelijke invloed geen sprake is geweest. Brongers heeft echter het gelijk aan zijn zijde met de stelling dat de verliezen hebben doorgewerkt op de latere oorlogvoering van de Duitsers.

Amersfoorts waarschuwing „geen overmatig belang voor de verdere oorlogvoering te hechten aan de Duitse verliezen boven ons land” is op de keper beschouwd niet onjuist, want wat is „overmatig” in dit verband? De opmerking tendert echter naar een bagatellisering van die invloed en dat lijkt niet terecht. De Duitse strijdwijze is, mede als gevolg van de prestaties van onze luchtmacht en de luchtdoelartillerie in de meidagen van 1940, op den duur wel degelijk bijgesteld. Een stukje offensief vermogen ging verloren, omdat was gebleken dat een aanval met parachutisten en luchtlandingstroepen te hoge verliezen opleverde.

Dringend verzoek aan auteurs

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met anderhalve of dubbele regelafstand. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie het recente juli-nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint in schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

Meting van inzetbaarheid is nodig

Voorjaar 1987 stelde de toenmalige staatssecretaris van defensie tijdens een debat in de Tweede Kamer dat hij bij zijn aantreden in 1981 „tot zijn verbazing” geen systeem van inzetbaarheidsrapportages door de krijgsmachtdelen aan bewindslieden had aangetroffen. Hij doelde daarmee op een periodieke rapportage over operationele inzetbaarheid, te gebruiken als een beleidsinstrument voor de politieke leiding. Met behulp daarvan zouden volgens hem onder meer beter onderbouwde beleidskeuzen kunnen worden gedaan ten aanzien van investeringen en exploitatie. Hij zei onmiddellijk opdracht gegeven te hebben een dergelijk informatie- en rapportagesysteem te ontwikkelen.

In een onlangs door de Algemene Rekenkamer aan de Tweede Kamer aangeboden rapport over „Inzetbaarheid bij de Koninklijke landmacht” wordt onder meer geconcludeerd dat er 10 jaar later nog steeds geen periodieke rapportage over operationele inzetbaarheid aan de politieke leiding van Defensie bestaat. Is dit onwil, onmacht of gebrek aan belangstelling voor deze materie? Dit artikel is een beschouwing – geschreven op persoonlijke titel – naar aanleiding van het desbetreffende Rekenkamerrapport over het belang van de meting van inzetbaarheid voor de krijgsmachtdelen in relatie tot de kosten.

Inzetbaarheidsmeting

Onder inzetbaarheid verstaat men binnen de

De auteur is Projectleider doelmatigheidsonderzoek van de Algemene Rekenkamer en behoorde met de heren S.H.T. Galmeljer en ir. W. van der Vet tot het onderzoeksteam van het bureau Defensie van de Algemene Rekenkamer dat het onderzoek „Inzetbaarheid bij de KL” uitvoerde. De Rekenkamer publiceerde daarover in oktober jl. (*Tweede Kamer*, vergaderjaar 1991-1992, 22 345, nrs 1-2).

krijgsmacht de mate waarin een eenheid voor haar taak is berekend. Erg consistent is men daarin bij Defensie echter niet. In ieder geval kunnen ten minste vier vormen van inzetbaarheid worden onderscheiden.

1 Materiële inzetbaarheid. De gereedheid voor gebruik – onder oorlogsomstandigheden – van het materieel, inclusief de logistieke ondersteuning.

2 Personele inzetbaarheid. De aanwezigheid van voldoende capabel personeel; dit slaat ook op moreel en motivatie.

3 Tactische inzetbaarheid. Het geoefend zijn in het „specifieke militaire bedrijf”.

4 Operationele inzetbaarheid. Het totale beeld van de materiële, personele en tactische inzetbaarheid.

De gedachte om inzetbaarheid periodiek te meten is binnen de KL in de jaren '70 opgekomen naar aanleiding van ernstige problemen rond de materiële inzetbaarheid van de toen in gebruik zijnde rupsvoertuigen. Sindsdien is het idee van een periodieke inzetbaarheidsrapportage vooral toegepast m.b.t. het grote materieel.

Voor grote wapensystemen bestaat er op dit moment een „Kwartaalrapportage primaire wapensystemen” aan de departementale en politieke leiding. Deze wordt afgeleid van maandelijks door de krijgsmachtdelen verstrekte gegevens over de „gebruiksgereedheid” van het grote materieel onder oorlogsomstandigheden. Ten onrechte wekte de staatssecretaris in 1987 bij de Tweede Kamer de indruk dat deze rapportage een bredere strekking had dan louter een beoordeling van de materiële inzetbaarheid. De gedachte kon gemakkelijk post vatten dat die rapportage ook de inzetbaarheid van het personeel omvatte. De Kwartaalrapportage primaire wapensystemen aan de politieke leiding is door haar reikwijdte echter slechts van

beperkte betekenis voor het verschaffen van inzicht in de operationele inzetbaarheid.

Behalve deze rapportage is er een hele reeks van metingen, inspecties en verplichte of vrijwillige rapportages, die direct of indirect relevant zijn voor het vaststellen van de mate van inzetbaarheid van het materieel. Op de in principe jaarlijkse inspectie van het Materieel-inspectieorgaan (MIO) na, hebben ze alle gemeen dat ze slechts betrekking hebben op één of enkele facetten van materiële inzetbaarheid. De zeer gedetailleerde gegevens die uit de MIO-inspecties voortkomen zijn als bron voor beleidsinformatie in hun huidige vorm niet erg bruikbaar. Bovendien hebben de inspecties van het MIO ook andere doelstellingen, zoals voorlichting en instructie.

Er zijn geen vormen van meting die expliciet op de inzetbaarheid van het personeel bij de (operationele) eenheden zijn gericht. Daarentegen zijn er wel allerlei personeelsgegevens voorhanden die voor de beoordeling van de personele inzetbaarheid direct of indirect relevant kunnen zijn. Zij betreffen o.m. de aanwezigheid en de kwaliteiten van het beschikbare personeel. Over sterkte en verzuim bestaan periodieke rapportages, maar over andere belangrijke aspecten, zoals de opleidingsresultaten bij het Commando Opleidingen van de KL, wordt alleen gerapporteerd aan de Bevelhebber der Landstrijdkrachten (BLS) wanneer zich knelpunten voordoen. Ook hier hanteert de KL het principe van *management by exception*. De Rekenkamer stelde vast dat de leiding van Defensie over de inzetbaarheid van het personeel geen periodieke rapportage ontvangt.

Op het gebied van tactische inzetbaarheid bestaan voor de verschillende dienstvakken en wapens allerlei specifieke tests. De tactische inzetbaarheid is geen voorwerp van periodieke rapportage aan de politieke of departementale leiding. Rapportage heeft in de regel alleen plaats aan het hiërarchiek naasthogere niveau; in sommige gevallen nog een niveau hoger. Alleen in incidentele gevallen zoals bij grote oefeningen, wordt daarover aan een hoger niveau gerapporteerd. Opnieuw *management by exception* via de bestaande bevelslijnen.

De KL kent twee manieren van meting van inzetbaarheid, die zowel een materiële, een personele

als een tactische component omvatten. Een zeer breed karakter heeft de commandantenevaluatie, die de voorheen bij het 1e Legerkorps (1Lk) bestaande commandanteninspectie heeft vervangen. Het is een combinatie van diverse inspecties en tests.

Een onderdeel van de commandantenevaluatie is de al veel langer bestaande *Operational readiness test* (ORT), waarover aan de BLS en de NAVO wordt gerapporteerd. De ORT is een door het Allied Command Europe voorgeschreven test met als doel het „verbeteren van de gevechtsgereedheid” van de landstrijdkrachten. Behalve de commandantenevaluatie is er nog de verplichte halfjaarlijkse zg. commandantenmelding. Commandanten op brigadeniveau dienen daarin hun persoonlijke mening te geven over het functioneren van hun eenheid. Deze beknopte rapportages, die het stempel „geheim/persoonlijk” dragen, gaan via de hiërarchieke lijn naar de BLS.

De Rekenkamer concludeerde dat binnen de KL een veelheid aan verspreide informatie over operationele inzetbaarheid aanwezig is. Van coördinatie of integratie bij de gegevensverzameling is nauwelijks sprake. De aangetroffen vormen van meting en rapportage maken geen deel uit van een geïntegreerd informatiesysteem. Daarentegen beschikken de departementale en politieke leiding thans niet over een handzame en voor het beleid bruikbare periodieke rapportage over operationele inzetbaarheid.

Toetsing aan praktijksituatie

De Rekenkamer toetste de toepassing van het systeem van inzetbaarheidsmeting bij de KL aan de situatie bij de met de middelbare houwitser M109 uitgeruste parate afdelingen veldartillerie van 1Lk. Zij kwam daarbij tot de conclusie dat de periodieke Kwartaalrapportage primaire wapensystemen aan de politieke leiding geen goed beeld geeft van de werkelijke situatie. Zo kwam in deze rapportage niet tot uitdrukking dat de M109-afdelingen ten tijde van het Rekenkameronderzoek niet beschikten over een geautomatiseerd systeem voor de verwerking van vuurregelingsgegevens. Een ander bezwaar tegen de Kwartaalrapportage is dat de noodzakelijke additionele systemen, zoals in het geval van de artillerie bv. de wapen-

lokatie-radar, niet systematisch bij de rapportage worden betrokken. Wel bestaat de mogelijkheid in incidentele gevallen over knelpunten te rapporteren.

Feitelijk komt het erop neer dat laag in de organisatie, met de vredessituatie als uitgangspunt, wordt bepaald of het materieel onder oorlogsomstandigheden al dan niet gebruiksgereed is.

De Rekenkamer ging ook na of er sprake was van problemen die de personele inzetbaarheid in oorlogstijd zouden kunnen schaden. Desgevraagd werd door enkele afdelingen veldartillerie gewezen op personeelstekorten in een aantal cruciale functiegroepen, zoals chauffeurs en gespecialiseerd onderhoudspersoneel. Het bleek dat in de huidige (vredes)praktijk deze problemen doorgaans al improviserend worden opgelost. Voorts werd gewezen op het relatief grote verloop onder dienstplichtigen als gevolg van tussentijds vertrek of overplaatsing.

Voor de artillerieafdelingen was binnen de KL geen analyse gemaakt van de gevolgen die deze personele problemen op den duur zouden kunnen hebben voor de personele inzetbaarheid onder oorlogsomstandigheden. Uit de door de Rekenkamer gemaakte analyse kwam het bestaan van de problematiek als zodanig naar voren, maar kon niet worden afgeleid of de ernst van de problematiek toe- dan wel afnam. Daarvoor was het beeld te wisselvallig. Binnen de KL ging men voetstoots ervan uit dat de personele inzetbaarheid kon worden gegarandeerd door zo nodig de parate eenheden met voldoende te mobiliseren personeel aan te vullen.

Het vaststellen van de mate van tactische inzetbaarheid gebeurde in het geval van de middelbare artillerie „precies volgens het boekje”. Er bleken echter geen meerjaarsanalyses van de testresultaten m.b.t. de M109-afdelingen te worden gemaakt. Wel werd een deel van de testresultaten gebruikt voor bijstelling van de oefenprogramma's.

De Rekenkamer concludeerde dat als gevolg van de huidige verbrokkelde gegevensvoorziening periodieke rapportage aan de departementale en politieke leiding het doen van goed onderbouwde beleidsuitspraken over toe- of afnemings van de inzetbaarheid van de middelbare artillerieafdelingen sterk wordt bemoeilijkt.

In het gegeven voorbeeld was het bovendien niet mogelijk de mate van inzetbaarheid in verband te brengen met de voor de artillerie gedane uitgaven en of kosten. Kostengegevens per dienstvak of (grote) operationele eenheid, zoals een brigade, bleken binnen de KL (nog) niet aanwezig. Hoewel de Tweede Kamer bij herhaling heeft gevraagd om beter inzicht in de financiële exploitatiegegevens bleken die nog niet aanwezig. Dat is o.m. een gevolg van een op dit punt te kort schietende financiële KL-administratie. Wat betreft de berekening van de personele exploitatiekosten schuilen de problemen o.m. in een correcte toerekening van personele lasten. In materiële zin zijn de kosten voor infrastructuur, onderhoud en *overhead* moeilijk toe te rekenen. Ook kan zonder onevenredig grote inspanningen thans geen goed beeld worden verschaft van de omvang van de middelen die uit investeringsprojecten, die niet specifiek voor de artillerie zijn opgezet, aan de middelbare veldartillerie zouden moeten worden toegerekend om tot een realistisch beeld van de exploitatiekosten te komen.

Het is gebruikelijk dat rapporten van de Rekenkamer voor commentaar aan de betrokken minister worden voorgelegd. De reactie van de minister van defensie op het rapport van de Rekenkamer komt in essentie erop neer dat hij de inhoud onderschrijft maar ernstige problemen ziet om een hanteerbaar en kosteneffectief informatiesysteem met daaraan gekoppelde periodieke rapportage te realiseren dat inzetbaarheid in relatie brengt met kosten.

Toch heeft naar mijn mening de belastingbetaler er recht op dat de Tweede Kamer desgewenst kan nagaan of een zo groot mogelijke mate van inzetbaarheid van de KL tegen zo laag mogelijke kosten wordt gerealiseerd. De afwezigheid van een objectief en periodiek informatie- en rapportagesysteem ten aanzien van de diverse aspecten van operationele inzetbaarheid in relatie tot kosten maakt systematische beleidsvorming en op feitelijke gegevens berustende keuzen moeilijk. Ook kunnen zonder een dergelijk systeem voorgenomen veranderingen bij de krijgsmacht delen moeilijk tot uitvoering worden gebracht. Hier denk ik o.m. aan verdere decentralisatie en aan zelfbeheer of andere vormen van zwart-op-wit vastge-

legde verantwoordelijkheid voor te bereiken resultaten.

Het is geen onwil, onmacht of gebrek aan belangstelling dat er op dit moment bij de KL geen systeem van meting van operationele inzetbaarheid met daaraan gekoppelde rapportage bestaat. Het lijken veeleer een gehechtheid aan het bestaande en het onvoldoende overtuigd zijn van de noodzaak van een dergelijke vernieuwing, die daaraan debet zijn. Hoewel dat moeilijk is aan te tonen, is het ook niet onwaarschijnlijk dat de krijgsmachtdelen weinig behoefte hebben aan het op politiek niveau etaleren van de mate waarin ze operationeel inzetbaar zijn.

Het ontwikkelen van een systeem van periodieke informatievoorziening over (operationele) inzetbaarheid in relatie tot kosten, zal ongetwijfeld veel energie en menskracht vereisen. Het vanouds bestaande – in veel opzichten sterk bureaucratische – model, waarvan men bij de krijgsmachtdelen, soms tegen beter weten in, uitgaat, brengt bovendien het risico mee dat de krijgsmachtdelen, wanneer ze voor een dergelijke taak zouden worden gesteld, een veel te omvangrijk en complex informatiesysteem zouden gaan opbouwen. De ervaring met dergelijke grote systemen is in het algemeen niet erg gunstig. Als voorwaarde bij invoering zou men dan ook kunnen stellen dat een dergelijk systeem budgettair neutraal wordt ingevoerd. Tegenover nieuwe activiteiten moet dan sanering of inkrimping van bestaande systemen van inspectie of meting staan. Dat lijkt niet onmogelijk. De toegevoegde waarde van alle bestaande vormen van inzetbaarheidsmeting moet daarvoor opnieuw onder de loop worden genomen.

Inzetbaarheidsmeting en vernieuwing

In de Defensienota 1991 is niet alleen een herstructurering van de krijgsmacht aangekondigd maar ook een vernieuwing en verbetering van de bedrijfsvoering. Diverse werkgroepen zijn onder de paraplu van de door de staatssecretaris van defensie ingestelde Stuurgroep Bedrijfsvoering aan de slag gegaan. Welke rol kan of moet een rapportage operationele inzetbaarheid in relatie tot kosten daarbij spelen? Kan men een verbetering van de bedrijfsvoering bereiken zonder de

een of andere vorm van meting van het primaire proces van de krijgsmacht?

Het primaire proces van de krijgsmacht is het leveren van gevechtskracht. Dat proces kan allerlei effecten hebben, zoals het in stand houden van een militaire evenwichtssituatie, het voorkomen van oorlog of het al dan niet oplossen van bestaande conflictueuze problemen. Het meten van dergelijke lange-termijneffecten is uiterst gecompliceerd, in veel gevallen wellicht ook niet mogelijk. Wat m.i. wel mogelijk is, en ook meer kan opleveren voor een verbetering van de bedrijfsvoering bij de krijgsmacht op korte termijn, zijn diverse vormen van output-meting. En daarvan is het meten van operationele inzetbaarheid wel de belangrijkste. Bij niet-operationele eenheden, die een indirecte bijdrage geven aan het leveren van gevechtskracht, zijn andere vormen van output-meting denkbaar. Dergelijke eenheden leveren een vaak kwantificeerbare output van goederen of diensten. Op bescheiden schaal wordt in deze sector thans met output-meting en kengetallen geëxperimenteerd.

Van andere op crisis- of calamiteitenbeheersing gerichte – burgerlijke – organisaties onderscheidt de krijgsmacht zich vooral door het verschil dat tussen oorlogs- en vredessituatie bestaat. Hier rijst de vraag of uitspraken of voorspellingen, gedaan op grond van inzetbaarheids- of output-meting in vredetijd, in oorlogstijd hun geldigheid behouden. Dat lijkt mij niet noodzakelijkerwijs het geval. In tijden van oorlog zullen veel onvoorzienbare gebeurtenissen optreden die de uitkomst van militair ingrijpen vaak ongewis maken. Het zou echter onjuist zijn dit argument te hanteren om geen informatiesysteem over de mate van operationele inzetbaarheid op te bouwen. Het maakt naar mijn mening het bevorderen van doelmatigheid op zakelijke en financiële gronden bij militaire organisaties in vredetijd alleen maar des te noodzakelijker. Alleen zo kan een optimale situatie van een zo groot mogelijke mate van inzetbaarheid tegen zo laag mogelijke kosten worden gedefinieerd en gerealiseerd.

Het is mijn ervaring dat veel leidinggevenden bij „de troep” weinig oog hebben voor de kostenkant of voor de bevordering van doelmatigheid: „Als puntje bij paaltje komt lopen de zaken toch an-

ders". Dat komt m.i. maar al te vaak omdat zij zich al te veelvuldig als typische specialisten gedragen, met een soms eenzijdige belangstelling voor onderdelen van hun eigen „vak" of voor specifieke elementen van de hedendaagse militaire technologie.

Toegegeven, er kan een spanningsrelatie optreden tussen de wenselijk geachte mate van inzetbaarheid (de normstelling) en het doelmatigheidsprincipe. De norm draagt vaak het karakter van een compromis. In het algemeen is de normstelling een resultante van de historische ontwikkeling, de grenzen van de technische mogelijkheden, de inschatting van dreigingsrisico's, de vermoedens omtrent de kracht en mogelijkheden van potentiële tegenstanders, de inschatting van de eigen personele capaciteiten en de (financiële) haalbaarheid.

In sommige gevallen kan dan ook geen sprake meer zijn van kwantificering van operationele inzetbaarheid. Een zo objectief mogelijke kwalitatieve benadering is dan veel zinniger.

Ten slotte wil ik hier de vraag opwerpen of verbetering van de bedrijfsvoering, incl. een m.i. noodzakelijke vorm van meting van de operationele inzetbaarheid, wel goed kan samengaan met de voorgenomen herstructurering en verkleining van de krijgsmacht?

Deze vraag moet met een volmondig „ja" worden beantwoord. Het is niet alleen onvermijdelijk maar ook wenselijk. Het kan een zeker tegenwicht bieden aan het soms onbevredigende verloop van de politieke besluitvorming in defensieaangelegenheden. Wanneer binnen of tussen de krijgsmachtdelen keuzes moeten worden gemaakt dan verdient het zeker de voorkeur wanneer men kan beschikken over systematische en geobjectiverde informatie i.p.v. te moeten afgaan op indrukken.

Moeilijke keuzes – ook in emotioneel opzicht – zullen in de komende jaren onvermijdelijk zijn. Zij dienen waar mogelijk tot zakelijke proporties te worden teruggebracht.

Vermindering strategische bewapening

Op 31 juli 1991 is in Moskou door de VS en de toenmalige Sovjet-Unie het Start-verdrag ondertekend (zie MS 161(1992)(7)310-317). Sindsdien is het op het strategische-wapensbeheersingsfront verre van rustig geweest. Op 27 september 1991 deed president Bush in een televisierede een aantal belangrijke nieuwe (eenzijdige) wapenbeheersingsvoorstellen. President Gorbatsjov reageerde op 6 oktober op die voorstellen door ten dele gelijke, deels andere ingrijpende voorstellen te

doen. De aangekondigde wapenreducties leidden in januari jl. tot een nieuwe ronde van unilaterale reducties en voorstellen voor de wederzijdse verkleining van de strategische arsenalen.

Het uiteenvallen van de Sovjet-Unie en haar strijdkrachten heeft echter tot nu toe overeenstemming over een verdergaande vermindering van strategische bewapening in de weg gestaan.

drs. P.J.R. BAETEN, tlnt int

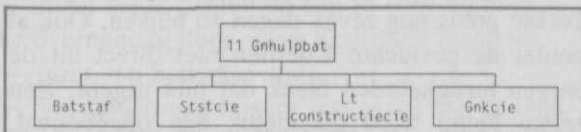
Inzet geneeskundige compagnie in Noord-Irak

Op 19 april 1991 besloot het kabinet een bijdrage te leveren aan de humanitaire hulpoperatie die tot doel had het lot van de naar de bergen gevluchte Koerden te verbeteren. De bijdrage zou bestaan uit ca. 400 mariniers en ca. 600 militairen van de KL. De mariniers zouden worden ingezet om de ingerichte veiligheidszone in stand te houden. Het te formeren hulpbataljon van de KL zou worden ingezet voor de directe humanitaire hulpverlening, bestaande uit het bouwen van een vluchtelingenkamp en het inrichten en in bedrijf houden van een 300-bedshospitaal met chirurgische capaciteit.

Op 20 april vertrok een verkenningsparty van het Korps Mariniers en van de KL per Orion van de KM van vliegveld Valkenburg naar Turkije. Te Incerlik (Turkije) werden o.a. besprekingen gevoerd op het Amerikaanse hoofdkwartier van waar uit de operatie PROVIDE COMFORT werd gecoördineerd. Uit overleg met de Staff Surgeon, die het geneeskundige deel van de operatie coördineerde, werd duidelijk dat er geen behoefte was aan een 300-beddenhospitaal; wèl waren dringend kleine geneeskundige inrichtingen nodig voor de geneeskundige verzorging in de te bouwen vluchtelingenkampen.

Organisatie

Op grond van de verkenningsgegevens werd op 22 april de samenstelling van het hulpbataljon vastgesteld (afb. 1). De geneeskundige compagnie was opgebouwd uit een staf, een logistiek peloton en vijf verbandplaatspelotons (afb. 2). Aangezien in

Afb. 1 Organigram van het hulpbataljon

Afb. 2 Organigram van de geneeskundige compagnie ►

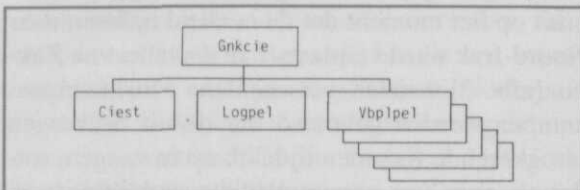
eerste instantie was uitgegaan van uitzending van een 300-bedshospitaal en 121 Lichte chirurgische veldhospitaalcompagnie reeds hiervoor was bestemd, bleef deze eenheid de kern waaromheen de op de taak gerichte geneeskundige compagnie werd gebouwd.

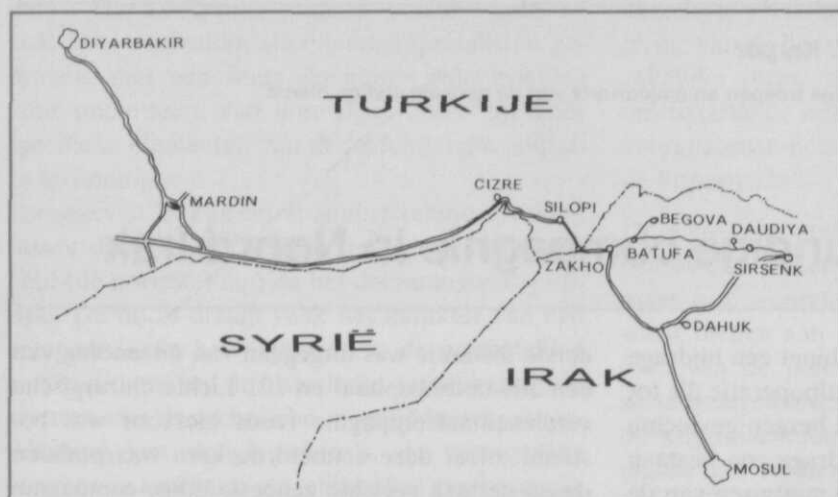
Vooraf omdat als gevolg van de herstructurering (Legerplan 177-10) de geneeskundige eenheden modulair zijn samengesteld was het formeren van pelotons uit diverse andere geneeskundige eenheden mogelijk, zowel op personeels- als op materieelgebied. Hierdoor konden organieke verbanden zoveel mogelijk worden gehandhaafd en werd de flexibiliteit vergroot.

Om te kunnen inspelen op onverwachte situaties en om coördinatieproblemen te voorkomen werd in de staf van het hulpbataljon een sectie geneeskundige dienst opgenomen, met daarin de geneeskundig operationele, de geneeskundig inhoudelijke, de farmaceutische en de hygiënische disciplines.

Voorbereiding

Gezien het feit dat geen enkele in vredetijd aanwezige geneeskundige eenheid voldoende potentieel had om de voorgestane geneeskundige eenheid te vullen werden uit de diverse personeelskanalen telegrammen naar alle geneeskundige eenheden verzonden met het verzoek op basis van vrijwilligheid geneeskundig personeel (artsen, verpleegkundigen, ziekenverzorgers, gewondenverzorgers en gewondenvervoerders) te werven voor uitzending naar Irak. Aan 103 Geneeskundig ba-

Afb. 3 Zakho en omgeving

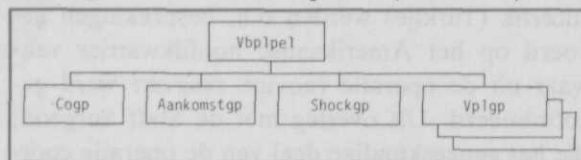
taljon en aan de brigade geneeskundige compagnieën werd opdracht gegeven materieel (volledige modulen, zoals verpleeggroepen, shockgroepen en aankomstgroepen) aan 121 Lichte chirurgische veldhospitaalcompagnie te leveren.

In overleg met de Inspectie Geneeskundige Dienst KL en de Directie Materieel KL werd een aanvullend assortiment genees- en verbandmiddelen samengesteld en door het Centraal Depot Geneeskundige Dienst gepalleteerd. Op vrijdag 26 april te 14.00 uur stond al het materieel op 300 boxpallets gereed voor transport naar Soesterberg vanwaar uit de opvoer naar Irak zou plaatsvinden. Op die dag werd tevens gestart met voorlichting, immunisatie, aanvullende lessen en lezingen, o.a. door een vertegenwoordiger van „Artsen zonder grenzen”. Tegelijkertijd vertrokken op 26 april 50 kwartiermakers. Hun opdracht was de reeds door de verkenningsparty gelegde contacten te intensiveren, een satellietverbinding met Nederland te realiseren, een aanvang te maken met de bouw van het basiskamp van het hulpbataljon en de aankomst en opvang van de hoofdmacht voor te bereiden. De geneeskundige compagnie vertrok op 4 mei naar Irak.

Het gedachte geneeskundige optreden

Hoe zag het gedachte geneeskundig optreden eruit op het moment dat de eenheid in fasen naar Noord-Irak werd verplaatst? In de vallei van Zakho (afb. 3) zouden verscheidene vluchtelingenkampen worden gebouwd om de uit de bergen terugkerende Koerden tijdelijk op te vangen, totdat ze naar hun oorspronkelijke verblijfplaatsen

konden terugkeren. Gedacht werd aan vijf tot tien kampen, in capaciteit variërend van 10.000 tot 20.000 mensen elk. Gezien het aantal Koerden dat op dat moment nog in provisorische bergkampen verbleef, een begrijpelijke verwachting. Er bestond echter geen duidelijk idee wanneer de vluchtelingen zouden terugkeren. De geneeskundige compagnie zou in een aantal van de gedachte kampen zorgen voor de inrichting en het in bedrijf houden van een 2e-echelons geneeskundige inrichting, nl. een verbandplaats (zie afb. 4). Het

Afb. 4 Organigram van het verbandplaatspeloton

inzetgebied zou vrij klein zijn en de verbandplaatsen zouden functioneren in het geheel van door civiele organisaties aangebrachte voorzieningen van het vluchtelingenkamp.

Geneeskundig optreden in de praktijk

In werkelijkheid liep het totaal anders! Toen de geneeskundige compagnie met de nodige vertraging uiteindelijk op 6 mei in Noord-Irak was aangekomen, ontbrak nog vrijwel al het materieel. En dat zou door de douaneproblemen aan de Turkse grens nog zeven dagen zo blijven. Ook al omdat de gevluchte Koerden niet direct uit de bergen terugkeerden bleek dat niet urgent. Een eerste kamp werd geleidelijk aan opgebouwd, maar meer kampen waren op dat moment niet nodig. De echte (geneeskundige) knelpunten la-

gen echter elders, zoals duidelijk werd na bezoeken in de ziekenhuizen van Zakho en Batufa, een plaatsje 30 km oostelijk van Zakho. Met name in het ziekenhuis van Zakho werd een onbeschrijflijke toestand aangetroffen. Zonder hierop dieper in te gaan kon worden gesproken van vervuiling, verwaarlozing, verwoesting, stank en dood, overbezetting en overbelasting en van het ontbreken van voldoende verzorging. Een groep van 17 Canadezen van de militair-geneeskundige dienst probeerde met maximale inzet het ziekenhuis draaiende te houden, maar was na een goede week vrijwel uitgeput. Na overleg werd het ziekenhuis op 7 mei aan onze geneeskundige compagnie overgedragen. Zo gingen bijna 50 militairen aan het werk in het ziekenhuis van Zakho en nog eens 10 in Batufa. De werkzaamheden bestonden uit drie delen. Er werd gewerkt op de poliklinieken en op de Eerste-hulpafdeling. Daar werden vaccinaties uitgevoerd en vond verbandwisseling plaats. Voorts werd verzorging gerealiseerd op 24-uursbasis in de afdelingen interne geneeskunde en kindergeneeskunde. Ten slotte gingen ploegen met groot doorzettingsvermogen aan het werk in een poging enige hygiëne in de gebouwen te bewerkstelligen en werd orde geschapen in de chaos van geneesmiddelen die door het hele ziekenhuis verspreid lagen. De samenstelling van de pelotons met „relatief veel” zg. lager geneeskundig personeel (soldaten/korporaals-ziekenverzorger, gewondenverzorger) bleek uitstekend op de behoefte aan te sluiten. Met „relatief veel” wordt bedoeld op het feit dat de meeste civiele hulpgroepen die later kwamen, klein waren (meestal minder dan 10 personen en veelal hoog gekwalificeerd personeel).

De genoemde behoefte had betrekking op de te bieden verzorging; het ziekenhuis lag vol (120 tot 150 bezette bedden) en dagelijks werden honderden patiënten bij de Eerste Hulp en in de poliklinieken behandeld. Bij de inzet in de ziekenhuizen zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd.

- Bestrijding van de noodtoestand.
- Inzet mede richten op een zo spoedig mogelijke overneming door eigen Koerdisch personeel.
- inzet van beperkte duur.
- Vermijden een hogere standaard aan te brengen dan ter plaatse gebruikelijk.

In die tijd is door iedereen bijzonder hard ge-

In afwachting van behandeling door een arts (1e ech)

werkt. Er is veel geleerd en geïmproviseerd, maar het belangrijkste was dat hoogst noodzakelijke hulp kon worden verleend op een moment dat er nog maar één vluchtelingenkamp in opbouw was terwijl het materieel nog steeds ontbrak. Het personeel was blootgesteld aan een hoge emotionele druk; elke afgaande *shift* besprak met de ter plaatse aanwezige psycholoog en de geestelijke verzorgers consequent zijn ervaringen.

Welke waren de resultaten van deze inspanning? Allereerst, en van niet te onderschatten belang, een aanzienlijke verbetering van de algemene hygiënische toestand in de ziekenhuizen. Voorts het realiseren van een basisverzorging en -verpleging van opgenomen patiënten. Zoals reeds eerder gezegd ontbrak het hieraan eigenlijk totaal. Ten slotte een verbetering van de kwaliteit van de geneeskundige behandeling als geheel. Het sterftecijfer in Irak was ongeveer te vergelijken met het sterftecijfer in Nederland in de vorige eeuw. Zeker is dat het dramatisch hoog was (50%) en deze tijdens onze aanwezigheid drastisch daalde. Daarvoor zijn vele factoren aan te wijzen maar de door het personeel van de geneeskundige compagnie verrichte inspanningen horen zeker daarbij.

Terwijl de werkzaamheden in de ziekenhuizen van Zakho en Batufa nog in volle gang waren werden elementen van de geneeskundige compagnie geleidelijk aan ook bij de geneeskundige verzorging in het kamp ingezet. Daarbij kan een aantal vormen van geneeskundige verzorging worden onderscheiden. Allereerst de uitvoering van de zg. geneeskundige screening, waarbij via tolken van iedere in het kamp arriverende familie een korte anamnese werd afgenomen, globale bijzonderheden werden vastgelegd en met name werd gelet op de voedingstoestand van de kinderen. Het doel was vast te stellen welke vormen van geneeskun-

dige behandeling nodig waren, hetzij een aanvullend of intensief voedingsprogramma voor een ondervoed kind of een behandeling van een aanwezige besmettelijke ziekte, resp. een ziekenhuisopname. Eventuele BMR-vaccinatie (bof, mazelen, rode hond) werd ter plaatse uitgevoerd.

Toen de vluchtelingenstroom, na een aarzelend begin, plotseling sterk op gang kwam (in totaal zijn ca. 58.000 geregistreerde vluchtelingen in drie kampen aanwezig geweest) is ongeveer een peloton met deze screening bezig geweest. Per dag werden ca. 3500 personen gescreend en 200 tot 400 kinderen tussen een half en vijf jaar oud geïmmuniseerd.

Toen ons materieel werd vrijgegeven werd het mogelijk in elk kamp een verbandplaats op te bouwen en in bedrijf te stellen. Bij de inzet van de verbandplaatsen in de kampen werden de volgende uitgangspunten gehanteerd.

- Optreden gericht op zg. *low-care in-patient* behandeling, hetgeen wil zeggen opname en behandeling/verzorging van licht tot matig ernstige zieken/gewonden.
- Nauwe samenwerking met de in elk kamp door een civiele hulporganisatie ingerichte *Out-patient department* (OPD), een soort huisartsenpraktijk te velde maar zonder 24-uursbereikbaarheid.
- Deelneming aan en uitvoering van *intensive feeding*-programma's bij ondervoede kinderen.
- Mindere belasting van het ziekenhuis in Zakho.

De eerste verbandplaats werd op 14 mei operationeel, op 15 mei volgde de tweede verbandplaats en op 19 mei ten slotte de derde verbandplaats.

Vermeld moet worden dat alleen de verbandplaats in het kamp zorg bood op 24-uursbasis. De hierbij afgedrukte tabel geeft een globaal overzicht van de werkzaamheden. De voornaamste ziektebeelden waren koorts en diarree, met chronische on-

Enkele cijfers m.b.t. de uitgevoerde werkzaamheden

	Aantal dagen operationeel	Totaal aantal behandelde pat.	Totaal aantal opnames	Gem. opnameduur (dagen)
Vbpl I	19	115	55	3,85
Vbpl II	23	485	64	3,40
Vbpl III	13	170	30	2,12

Opname in verbandplaats

dervoeding en uitdroging. Deze verschijnselen kwamen vooral voor bij kinderen. Vanaf eind mei zijn elementen van de geneeskundige compagnie nog ingezet in de dorpen Begove en Daudiya op enkele zg. *way-stations*, kleine inrichtingen langs de routes uit de bergen, oostelijk van de vallei van Zakho, waar voeding werd verstrekt, verzorging kon plaatsvinden en vanwaar uit zo nodig ernstige zieken of gewonden naar een ziekenhuis konden worden afgevoerd. De grootste drukte was toen al voorbij, maar de zorg die nog nodig was werd verleend.

Door de sectie geneeskundige dienst van 11 Gnhulpbataljon werd in samenwerking met vertegenwoordigers van de Verenigde Naties vastgesteld wanneer de geneeskundige verzorging geheel aan civiele organisatie kon worden overgedragen. De volgende fasering werd afgesproken: way-station Daudiya zou op 6 juni 1991 worden overgedragen; vervolgens op 7 juni Begova. De geneeskundige verzorging in kamp I zou op 8 juni worden overgedragen en op 9 juni die in kamp II. Kamp III was reeds op 31 mei gesloten.

Lessons learned

Een succesvolle operatie (en deze operatie was vrij succesvol) is niet altijd perfect. Het is moeilijk aan te geven wat nu echte structurele tekortkomingen of missers waren. De knelpunten waren vrij specifiek gericht op de situatie in Noord-Irak en dus niet direct van belang voor toekomstige operaties elders. De sedert ons optreden verlopen tijd is nog maar kort, en vergelijkingsmateriaal ontbreekt. Onder dit voorbehoud maken wij de volgende kanttekening en waarbij wij ons beperken tot de geneeskundige zaken.

- De aanwezigheid van de volgende disciplines

op stafniveau is noodzakelijk: geneeskundig-operationeel, geneeskundig-inhoudelijk en farmaceutisch. Bij de voorbereiding en tijdens het verloop van de operatie waren veel gegevens onbekend en wisselden de omstandigheden zeer snel. Dit vereiste in het besluitvormingsproces een voortdurende inbreng vanuit die disciplines. Als er al, afhankelijk van de situatie, een hygiënist/ongediertebestrijder mee moet, dient ook een volledig uitrustingspakket te worden meegevoerd.

— De samenstelling van de geneeskundige compagnie heeft goed voldaan. Een opbouw uit verscheidene identieke pelotons geeft de nodige flexibiliteit; de aanwezigheid van relatief veel „lager” geneeskundig personeel (soldaten/korporaals geneeskundig verzorger/ziekenverzorger/gewondenverzorger/vervoerder) bleek complementair te zijn aan wat andere hulpverlenende organisaties, met name de *Non-governmental organizations*, in het veld brachten. Ten slotte is het een goede keus geweest de pelotons op te bouwen uit modulen die elk zoveel mogelijk van één moedereenheid afkomstig waren.

— Het materieel moet volgens een vooraf vastgestelde prioriteitsvolgorde gefaseerd worden opge-

voerd, waarbij prioriteiten alleen door, of in nauw overleg met, de gebruikende eenheid mogen worden gewijzigd.

— De verpakking van het materieel dient zodanig te zijn dat weersinvloeden weinig invloed kunnen uitoefenen en tijdens het transport geen beschadigingen/diefstal kunnen plaatsvinden. Gebruik van containers ligt voor de hand.

— Module-gebonden uitrusting dient van een kleurencode te worden voorzien om ook onder de meest slechte omstandigheden snel te kunnen identificeren.

— De voorbereiding van de uitzending kan veel meer gestructureerd verlopen wanneer daartoe vooraf een draaiboek is opgesteld. Dat is van belang voor vrijwel alle aspecten van de voorbereiding, aangezien deze in een vaak zeer korte tijd en in onderlinge samenhang moet worden uitgevoerd.

— Het is een vereiste dat er voldoende transportmiddelen aanwezig zijn.

— Ten slotte dient speciale aandacht te worden geschonken, (ook vanuit geneeskundig oogpunt) aan de aanwezigheid van verbindingsmiddelen (ook in de ziekenauto's).

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

Optreden in Libanon

In het januarinummer (*MS* 161 (1992)(1)31) is een persoonlijke evaluatie opgenomen van een aantal aspecten die te maken hebben met het optreden in Libanon van 43 Pantserinfanteriebataljon „Johan Willem Friso”, ter plaatse beter bekend als *Dutchbatt*. Schrijver belicht vanuit zijn toenmalige functie (compagniescommandant) zaken als de „opkomst en opleiding”, „personeel en materieel”, „discipline en leiding geven” en ook aspecten als de (vele) bezoeken en hygiëne. De ondertoon van het artikel is – zoals in de inleiding door Ikol Duine zelf al gesteld – met opzet kritisch gehouden, teneinde een discussie of studie naar het fenomeen *peace keeping* uit te lokken.

Het voert naar mijn mening te ver in een rubriek als deze uitgebreid inhoudelijk op het artikel in te gaan. De reden is dat het is gebaseerd op een bepaalde tijdsperiode (2e helft 1980) en is geschreven vanuit de optiek van de compagniescommandant, zoals ook al vermeld in de conclusies van het artikel. Vanuit mijn eigen ervaringen (verbindingsofficier *Dutchbatt*, periode 17 maart – 29 september 1982) kom ik tot andere waarnemingen en kan vermelden dat een deel van zijn kritiek toen (1982) al ter harte was genomen en voor een ander deel waarschijnlijk ook in de periode na mijn rotatie nooit is verwerkt. Veel belangrijker is de waarschijnlijke aanleiding voor het schrijven van het artikel. In de inleiding stelt overste Duine dat naar verwachting in de (nabije) toekomst de KL in toenemende mate zal gaan deelnemen aan *peace-keep-*

ing-operaties, al dan niet in VN-verband en dat hiervoor in de KL geen adequate voorschriften bestaan. Ook is naar zijn mening verzuimd de operatie in Libanon te evalueren en de *lessons learned* vast te leggen.

Aangezien dat ook mijn ervaring is onderschrijf ik deze stelling van harte. Iedereen die terugkeerde uit Libanon diende zich na zijn ontschepingsverlof te melden bij zijn oude of nieuwe eenheid en ging (noodgedwongen) over tot de orde van de dag. Zelfs zaken die – op ervaring gebaseerd – in de eerste jaren na terugkeer van het Unifil-detachement nog hier en daar binnen de KL ingang vonden, verdwenen vervolgens weer omdat e.e.a. niet op integrale wijze was gedekt resp. in voorschriften verwerkt. Een treffend voorbeeld in dit kader is de draagwijze van de Fal.

Schr. draagt in zijn artikel een aantal onderwerpen aan die voor verbetering vatbaar zijn en wil vermijden dat dezelfde fouten opnieuw worden gemaakt. Ik wil daaraan nog toevoegen dat wanneer er niets gebeurt de KL zelfs de kans loopt ook de dingen die in vergelijking tot andere Unifil-bataljons góéd waren geregeld te vergeten. Vermeldenswaard in dit opzicht is bv. het feit dat van *Dutchbatt* elke twee maanden slechts een derde van het bataljon roteerde, waardoor de ervaring ter plaatse behouden bleef, en het feit dat *Dutchbatt* over eigen tolken beschikte i.p.v. te moeten vertrouwen op *locals* die toevallig een mondje Engels spraken, maar bijna altijd een gekleurd beeld van een bepaalde situatie gaven.

Bij één aspect van het artikel wil ik, met het oog op de toekomst, wél een kanttekening plaatsen, en wel

de wijze van optreden van Unifil in relatie tot de betrokken partijen (DFF, PLO, Amal enz). Uit de woorden van Ikol Duine proef ik in dit opzicht enige frustratie, die ik mij overigens levendig kan voorstellen. De (VN-) vredesoperaties zijn echter in hoge mate afhankelijk van het mandaat dat aan de deelnemende troepen wordt meegegeven. Afgeleid van dat mandaat hadden wij in Libanon allen te maken met de Unifil-SOP (*Standing operational procedures*). Vaste orders van Unifil-bataljons dienden met die SOP in de pas te lopen, ook al hadden wij het zelf misschien graag anders gewild. Een ieder die in de toekomst nog aan de (VN-) vredesoperaties zal deelnemen dient zich dat goed te realiseren. *Peace keeping* is mooi werk maar kan soms ook frustrerend zijn voor wie ermee zijn belast. Het laatste voorbeeld in dat kader is het gegeven dat de tak van de Unifil-bataljons na de start van de operatie *Peace for Galilea* door de IDF (Israëli Defence Forces) op 6 juni 1982 in feite was beëindigd. Wij waren op dat moment dan ook de mening toegedaan dat *Dutchbatt* in zijn geheel naar Nederland zou terugkeren. In militair opzicht zou dat naar mijn overtuiging ook het enig logische zijn geweest. De internationale politiek besliste echter anders en wij bleven, zelfs nog jaren daarna, ter plaatse.

Zoals gezegd is het niet mijn bedoeling inhoudelijk op het artikel van Ikol Duine in te gaan. Wél deel ik zijn zorg dat opgebouwde kennis en ervaring verloren dreigen te gaan en dat, indien niet (snel) wordt teruggekoppeld, anderen opnieuw het wiel moeten gaan uitvinden wanneer het zover is. Teneinde aan een

dergelijke terugkoppeling een bijdrage te kunnen leveren heb ik in de afgelopen twee jaren mijn persoonlijke ervaringen als ops/verbindingsofficier en als commandant van de *Force Main Reserve*, ook wel *Force Mobile Reserve* genoemd, verwerkt in een boek, dat in de tweede helft van dit jaar onder de titel „In dienst van de vrede” zal verschijnen. Los daarvan moet het m.i. echter mogelijk zijn op korte termijn een werkverband met een dergelijke terugkoppelingsovername te formeren. Tenslotte zijn v.w.b. de officieren velen van ons inmiddels in het Haagse werkzaam en participeren daar in talloze projectteams, werkverbanden en werkgroepen in het kader van H(M)KL. Daar kan dit werkverband, dat zeker zo belangrijk is, dan ook nog wel bij.

J.C.L. BOLDERMAN, maj cav

Im Zeichen des Tigers

Zu der in der Ausgabe vom Februar (MS 161(1992)(2)96) erschienenen Besprechung meines Buches durch Prof. Dr. P. Valkenburgh möchte ich einige seiner Aussagen richtigstellen.

Die Frage, warum die indischen Freiwilligen in der deutschen Wehrmacht dienten, ist in meinem Buch nicht „zonder antwoord” geblieben. Die indische Legion wurde aufgestellt aufgrund von Abmachungen Subhas Chandra Bose's, des indischen Nationalisten und späteren Oberhaupt der ersten freien provisorischen Regierung Indiens, mit der Reichsregierung im Dezember 1941. Die Abmachungen bestimmten, daß diese Legion nur im Kampf um Indiens Freiheit gegen die Engländer eingesetzt werden sollte und daß die Ausbildung dazu von der Wehrmacht durchgeführt würde (s.S. 52-55).

Subhas Chandra Bose, der zweimal zum Präsident des indischen National-Kongresses (1938 und 1929) gewählt worden war und der mit Gandhi und Nehru als der dritte Mann im Kampf um die Unabhän-

gigkeit Indiens gilt, fürchtete, daß wieder wie schon nach dem ersten Weltkrieg das englische Versprechen, Indien werde für seine Mitarbeit die Unabhängigkeit erhalten, nicht gehalten werden würde. Nur ein bewaffneter Kampf werde letzten Endes die Freiheit Indiens bringen. Deswegen verbündete er sich 1941 – als Englands Kriegsglück am tiefsten stand – mit Hitlerdeutschland, um dies herbeizuführen (s.S. 28 ff., 88).

Daß Indien in diesem Bündnis dabei „volgens de conceptie van de nationaal-socialistische *Großraumordnung* als toeleveringsgebied voor het Derde Rijk moest gaan dienen” ist nur eine Meinung von Herrn Prof. Valkenburgh, die nicht begründet ist. Abgesehen davon, daß es 1941 eine Teilung zwischen der japanischen und der deutschen Interessensphäre gab, die etwa zwischen Afghanistan und dem späteren Pakistan verlief – danach wäre das ganze Indien Teil der japanischen Interessensphäre – hat Subhas Chandra Bose stets seine Unabhängigkeit von der Reichsregierung zu wahren gewußt. Alle deutschen Zahlungen, so wurde in den obigen Abmachungen vereinbart, sollten nur als Darlehen an die zukünftige Regierung des „Freien Indien” gelten. Eine erste Tranche davon wurde bereits 1944 von der provisorischen Regierung dem deutschen Botschafter in Tokyo ausgehändigt. Die deutsch-indische Zusammenarbeit hatte wenig mit dem Nationalsozialismus zu tun, war im Gegenteil verknüpft mit hervorragenden Persönlichkeiten des deutschen Widerstandes. Einer seiner führenden Köpfe, Adam von Trott zu Solz, war als Leiter des Sonderreferats Indien im Auswärtigen Amt für die Indische Legion und die Betreuung Boses zuständig (s.S. 207, 208).

Soweit die Tatsachen. Mein Buch sollte nur dazu dienen, ein bemerkenswertes Stück deutsch-indischer Geschichte ohne alle Vorurteile und Meinungen darzustellen. Daß dies bei vielen Lesern in den Niederlanden auch so verstanden wurde, hörte ich von anderer Seite und freut mich besonders. Dr. R. HARTOG

Veiligheidsbeleid in een veranderende wereld

In het meinummer [1] heeft prof. dr. A. van Staden hierover een interessante beschouwing gegeven. Het Duitse probleem vermeldt hij echter niet. En toch bestaat dit. Evenals na de Eerste Wereldoorlog zijn de Duitsers immers niet tevreden met de hen opgelegde grenzen. Wel hebben zij het verdrag ondertekend waarbij de huidige Oostgrens wordt vastgelegd, maar in 1919 hebben zij óók een verdrag ondertekend waarbij de Duitse grenzen werden vastgesteld. Zelfs sloten zij daarna, in 1925, nog het zg. Locarno-verdrag met Frankrijk waarbij zij nogmaals de bestaande grenzen garandeerden. Bovendien ondertekende Duitsland in 1928 het Kellogg-Briand-pact waarbij de oorlog werd uitgebannen. Maar in 1929 brak een zware economische crisis uit en drie jaar later telde het toen 80 miljoen inwoners tellende Duitsland 6 miljoen werklozen. De hierdoor veroorzaakte ellende, te zamen met de ontevredenheid over de grenzen bracht begin 1933 de Nazi-dictator Adolf Hitler in Duitsland aan het bewind. Deze begon onmiddellijk Duitsland te herbewapenen. Bovendien zegde hij reeds spoedig het Duitse lidmaatschap op van de Volkenbond, de voorganger van de Verenigde Naties, waarvan Duitsland inmiddels lid was geworden. En in 1939 brak door zijn toedoen de Tweede Wereldoorlog uit. Heden ten dage heeft Duitsland weer ongeveer 80 miljoen inwoners en... 3 miljoen werklozen. De economische rehabilitatie van Oost-Duitsland, waar zich het grootste deel van de werklozen bevindt blijkt Duitsland niet alleen te kunnen volbrengen. Tijdens zijn bezoek begin mei van dit jaar aan de VS verzocht de Duitse Bondskanselier Helmut Kohl deze mogendheid en Japan om economische steun. Daarbij wees hij ook op de grote economische moeilijkheden waarmee de Oosteuropese landen hebben te kampen. Momenteel is echter de economische situatie noch in de VS, noch in

Japan gunstig. En hoewel iedereen hoopt dat in het najaar van 1992 een economische opleving zal plaatsvinden, is dit niet zeker. De mogelijkheid dat er een depressie uitbreekt die in Duitsland 6 miljoen mensen werkloos maakt is m.i. niet uitgesloten. En dan krijgen wij in Duitsland een situatie die niet veel verschilt van die van 1933.

Velen zullen erop wijzen dat de huidige situatie aanzienlijk verschilt van die van 1933. Duitsland is lid van de VN, van de NAVO en de EG en nog een aantal andere internationale organisaties. Zelfs al zou er in Duitsland een dictatuur ontstaan, zou dan een dictator het zich kunnen veroorloven zich uit deze organisaties terug te trekken? Mijn antwoord is ja! Want zelfs de EG is niet zo geïntegreerd dat een land als Duitsland zich niet eruit zou kunnen terugtrekken. De EG-lidstaten mogen immers de hoogte van het btw-tarief zelfstandig bepalen, mits het ten minste 15% is en zijn voornamelijk volledig onafhankelijk voor zover het betreft het vaststellen van minimumlonen en andere sociaal-economische voorzieningen. De EG lijkt momenteel het meest op de Duitse kolonie uit het midden van de vorige eeuw. Toen werden er geen invoerrechten geheven tussen de toentertijd soevereine Duitse staten. Maar dat verhinderde Pruisen niet in 1866 een medelid, het koninkrijk Hannover, te annexeren. Al zou een dictatoriaal Duitsland lid blijven van een EG die in werkelijkheid niet veel meer dan een kolonie is, dan zouden er zich omstandigheden kunnen voordoen dat Duitsland tegen andere EG-lidstaten agressief gaat optreden. En wat dat betreft geldt nog altijd wat Carl von Clausewitz indertijd schreef: *Der Eroberer ist immer friedlich (...) er zöge ganz gern ruhig in unserer Staat ein; damit er dies aber nicht könne (...) müssen wir den Krieg (...) vorbereiten* [2].

Dit betekent dat de landmacht over aanzienlijke mobilisabele reserves moet kunnen beschikken; m.i. heeft Nederland hiervoor de volgende twee opties.

1 Een beroepskrijgsmacht van ongeveer de omvang zoals voorgesteld

in de Defensienota-1991. Deze zou dan voor een belangrijk deel moeten bestaan uit kort-verbandvrijwilligers die resp. 2 en 4 jaar dienen. Zij die 2 jaar hebben gediend blijven nog 14 jaar mobilisabel gedurende welke tijd zij negen herhalingsoefeningen van 3 weken moeten meemaken. Zij die 4 jaar hebben gediend blijven 12 jaar mobilisabel en zullen achtmaal voor herhalingsoefeningen worden opgeroepen.

2 Een parate eenheid van beroepsmilitairen van ruim 10.000 man, bestaande uit commandotroepen, mariniers, de luchtmobiele brigade en een pantserzware brigadegroep. Deze eenheden zijn uiteraard overal onmiddellijk inzetbaar. Staven, het Nationaal Territoriaal Commando, het Logistiek Commando, het Geneeskundig Commando en de Verbindingen zouden eveneens uit vrijwillig dienend personeel moeten bestaan. Daarnaast zouden per jaar 30.000 dienstplichtigen onder de wapenen worden geroepen, die een opleiding krijgen van 4 maanden. Kader en specialisten enkele maanden langer (het zg. plan-Stemerdink). Daarna blijven deze dienstplichtigen 6 jaar lang mobilisabel en moeten ieder jaar gedurende 3 weken onder de wapenen komen voor de herhalingsoefeningen. Uiteraard zouden zij, zoals ook prof. Van Staden schrijft, een toereikende materiële beloning moeten ontvangen. De kosten voor beide opties zijn ongeveer gelijk. Tevens gaan zij de huidige financiële planning niet te boven. De door mij gemaakte berekeningen zijn jammer genoeg veel te lang om in deze bijdrage te worden gepubliceerd.

Mijn voorkeur gaat uit naar optie twee. Immers, volgens optie één moeten in tijd van gevaar huisvaders, die de leeftijd van 30 jaar ruim zijn gepasseerd weer dienst gaan doen, al hebben zij zich indertijd vrijwillig gemeld, terwijl het overgrote deel van de twintigjarigen thuis zit.

dr. F. SNAPPER, res-kap inf b.d.

Literatuur

1. A. van Staden - *Mil. Spect.* 161(1992)203.
2. Carl von Clausewitz - *Vom Kriege*. Ferd. Dümmlers Verlag, Bonn (1952)532.

Optreden in Libanon

De reactie op het commentaar van maj Bolderman kan kort zijn. Ik onderschrijf de opmerkingen van mijn collega. Het is echter wel jammer te moeten constateren dat het blijkbaar ca. 3 jaar heeft geduurd alvorens slechts een deel van de tekortkomingen was verholpen. Ten aanzien van het laatste deel van het commentaar: ik ken nu twee vrijwilligers.

De noodzaak daartoe werd mij onlangs nogmaals duidelijk toen twee bij mij afstuderende cadetten in een eindstudie over de verbindingsbehoefte van de luchtmobiele brigade aangaven dat bij *peace keeping* lijnverbindingen het hoofdverbindingsmiddel zouden moeten zijn. Omdat deze methode bij Unifil compleet is mislukt, heb ik hen verzocht uit te zoeken waarom hun idee toch niet zo gelukkig was. Het antwoord was bij reguliere bronnen niet meer te vinden.

Inmiddels heb ik een proefexemplaar van VS 2-1393 (Handboek voor de diensten bij vredesmacht in internationaal verband) ontvangen. Dit boekwerk komt op een aantal punten tegemoet aan mijn kritiek, doch ik moet constateren dat belangrijke ervaringen niet of onvoldoende zijn meegenomen.

Als alle (ca. 50 mondeling gegeven) commentaren op mijn artikel bepalend zijn voor de meningen van anderen, dan kan ik niet anders dan constateren dat mijn artikel in brede kring wordt onderschreven.

I.J. DUINE, lkol inf

Im Zeichen des Tigers

Dr. Hartog stelt dat de bewering over India als toeleveringsgebied voor het Derde Rijk „niet begründet” is. En even verder dat de Duits-Indische samenwerking „wenig mit dem Nationalsozialismus zu tun (hatte)”. Nu werd in het Derde Rijk het beleid door nazi's bepaald en niet door mogelijk goedwillende *Widerstandskämpfer* als Adam von Trott zu Solz. Eén van de grondslagen van dat beleid was de doctrine van de nationaal-socialistische *Großraumordnung*. Wat deze *Ordnung* in de praktijk betekende, hebben alle bezette of ook met Duitsland verbonden landen in West-, Oost- en Zuidoost-Europa jarenlang kunnen ervaren. Zij werden uitbuitingsgebied ten bate van de Duitse economie. Grondstoffen, machines, levensmiddelen en arbeidskrachten gingen richting Derde Rijk. Er is geen enkele reden aan te nemen dat een binnen het Duitse machtsgebied vallend India een ander lot zou hebben gehad.

prof. dr. P. VALKENBURGH

Veiligheidsbeleid in een veranderende wereld

In zijn reactie op mijn artikel meent dr. Snapper kennelijk dat ik ten onrechte geen aandacht heb besteed aan wat hij het „Duitse probleem” noemt. Met verwijzing naar de moeizame economische omschakeling van het voormalige Oost-Duitsland schetst hij een somber scenario, dat uitmondt in de vrees voor

een herhaling van het drama van 1933 en de daarop volgende noodlottige gebeurtenissen. Hij verbindt aan zijn beschouwing de conclusie dat de Nederlandse krijgsmacht over aanzienlijke mobilisabele reserves moet blijven beschikken.

Dr. Snapper heeft mij niet kunnen overtuigen. Sterker nog: naar mijn oordeel bewijst hij met zijn overtrokken alarmisme over de interne ontwikkelingen in Duitsland de zaak van de politieke samenwerking tussen de Westeuropese landen geen goede dienst. Vooreerst is mij geen serieus onderzoek bekend waaruit zou blijken dat een meerderheid van de bevolking in de Bondsrepubliek (of zelfs maar een aanzienlijke minderheid) zou willen aansturen op herziening van de bestaande grenzen. Verder zal niemand in ernst kunnen beweren dat er zoiets bestaat als een historische erfzonde. De Duitse kwestie in het verleden was het produkt van ten minste drie factoren: 1. geografische ligging (de befaamde *Mittellage*, 2. nationale cultuur (heersende opvattingen over de inrichting en doeleinden van de staat) en 3. wat ik gemakshalve maar aanduid met wisselende politiek-maatschappelijke omstandigheden. Duitslands plaats in het midden van Europa is voortdurend aanleiding geweest voor speculaties over een Duitse *Alleingang* en *Duitse Sonderwege*, meestal in verband gebracht met ambities enigerlei rol te spelen in Oost-Europa (met inbegrip van Rusland). Voor zover deze speculaties naar het heden en de toekomst worden doorgetrokken zaait men twijfel aan de betrouwbaarheid van de Bondsrepubliek als partner in de westelijke samenwerking en aan de

houdbaarheid van de zg. *Westbindung*. Duidelijk moet echter zijn dat een fundamentele ommekeer heeft plaatsgevonden in de gezindheid van de Duitse bevolking, de jongere generaties in het bijzonder. De naoorlogse resocialisatie en bezinning op het rampzalige oorlogsverleden hebben ertoe geleid dat antimilitaristische doeleinden in het huidige Duitsland meer steun lijken te hebben dan in Frankrijk, Engeland en wellicht zelfs in Nederland.

Als aanwijzingen daarvoor beschouw ik o.a. het zeer grote aantal dienstweigeringen in de Bondsrepubliek, alsmede de heftigheid van de protesten tegen militaire oefeningen en de politiek zeer omstreden deelneming van Duitse eenheden aan vredesoperaties in het kader van de VN.

Ten aanzien van de voor de Duitse positie relevante politiek-maatschappelijke omstandigheden wil ik twee overwegingen laten gelden. In de eerste plaats kan natuurlijk niemand met zekerheid zeggen of de Duitse democratie bestand zou zijn tegen de door dr. Snapper genoemde mogelijkheid van massale werkloosheid. Nog ervan afgezien dat men zich kan afvragen hoe reëel deze kans is, geloof ik dat het politieke stelsel in de Bondsrepubliek zich in een periode van ruim 40 jaar zo heeft ontwikkeld dat het niet kan worden afgedaan als een *Schönwetterdemokratie*. In de strijd tegen het extremisme van links en van rechts heeft de Duitse democratie getoond over voldoende ruggeraat te beschikken, zonder de burgerlijke vrijheden op een onaanvaardbare wijze aan te tasten. Wat dit betreft valt de vergelijking met andere democra-

**De militair-geneeskundige
verzorging in Atjeh,
1873-1904**

door H. den Hertog, 156 blz., geïll.
Uitg.: Thesis Publishers, Amster-
dam, 1991. Prijs: f 35,-.
ISBN: 90.5170.046.6

In dit boek wordt het functioneren van de Militair Geneeskundige Dienst in het Nederlandsch-Indische leger gedurende de periode 1870-1910 aan de orde gesteld. De keuze van het te onderzoeken tijdvak werd bepaald door het gegeven dat van 1873 tot 1904 de zogenaamde Atjeh-oorlog plaatsvond, die bestond uit een aantal expedities naar Atjeh op Sumatra om dat gebied onder controle te krijgen.

De probleemstelling van het boek luidt: hoe was de MGD van het Nederlandsch-Indische leger in de periode 1870-1910 georganiseerd en hoe heeft hij op het slagveld van Atjeh gefunctioneerd? Bij zijn onderzoek heeft schr. zeer veel van publikaties in militaire tijdschriften gebruik gemaakt. Een gevolg van dat eenzijdige bronnenmateriaal is dat sommige facetten niet of nauwelijks zijn behandeld. Hoewel begrijpelijk maakt de schr. zich soms wel wat al te gemakkelijk ervan af wanneer hij stelt dat hij bepaalde problemen niet behandelt omdat anders het boek te omvangrijk zou worden. Een belangrijke verdienste van het boek is echter dat het veel vragen oproept en duidelijk maakt dat er op het gebied van de geschiedschrijving over de militair-geneeskundige dienst nog veel werk moet worden verzet. Een moeilijkheid daarbij is, zoals schr. verschil-

tiën zeker niet in haar nadeel uit. In de tweede plaats ben ik ervan overtuigd dat de ontwikkeling van de Europese integratie vergelijkingen met 1933 tot een ondoordachte bezigheid maakt. Snapper miskent de ware aard van de EG door te herinneren aan de Duitse tolonie uit het midden van de vorige eeuw. De EG stelt aanzienlijk meer voor. Zij is al lang het stadium gepasseerd dat zij slechts mikte op negatieve integratie. Op tal van terreinen voert zij een gemeenschappelijk beleid. Tegenover een relatief autarkische en op oorlogvoering gerichte Duitse volkshuishouding in de jaren '30 staat thans een Bondsrepublikeinse economie die in vrijwel al haar geleidingen verstrengeld en verweven is geraakt met de economieën van de andere Westeuropese landen. Het is vooral op grond van de economische realiteit van wederkerige afhankelijkheid dat de EG niet alleen als een welvaartsgemeenschap maar ook als een veiligheidsgemeenschap kan worden gezien.

Ter afsluiting: het zal de lezer in het licht van bovenstaande niet verbazen dat ik dr. Snappers argumenten ter ondersteuning van een pleidooi voor handhaving van een omvangrijk, mobilisabel leger ondeugdelijk vind. Ook overigens, d.w.z. los van de positie van Duitsland, zie ik daar geen steekhoudende argumenten voor. Het gevaar van een grootschalige militaire bedreiging van West-Europa is echt verleden tijd. Dat elders in Europa en buiten ons werelddeel tal van gevaarlijke brandhaarden bestaan, die inzet van Nederlandse troepen kunnen rechtvaardigen, hoop ik in mijn artikel duidelijk te hebben gemaakt.

prof. dr. A. VAN STADEN

lende keren terecht opmerkt, dat het bronnenmateriaal zo beperkt is. Het boek biedt een goede algemene beschrijving van de Atjeh-oorlog en van de organisatie van het Nederlandsch-Indische leger. In 1875 was de sterkte 30.000 man. Voor de medische verzorging waren 134 artsen en 40 apothekers beschikbaar. In een aantal hoofdstukken wordt aandacht aan de verschillende aspecten van de medische verzorging besteed. Zo worden de artsenopleiding, de militaire ziekeninrichtingen en het gewonden- en ziekentransport behandeld. Uiteraard ontbreekt Cornelis de Mooy (1834-1926) hierbij niet. Goed opgeleide gewondenverzorgers waren nog nauwelijks aanwezig en tandheelkundige zorg ontbrak volledig. De interessante vraag of de officieren van gezondheid (zoals artsen toen werden genoemd) academici met een militaire rang of officieren met een geneeskundige opleiding waren, wordt wel opgeworpen maar jammer genoeg niet verder uitgewerkt. Een apart hoofdstuk is gewijd aan de algemene gezondheidstoestand van de militairen. Het tropische klimaat, de slechte voeding en drinkwatervoorziening veroorzaakten veel zieken. Het drankmisbruik mocht er, met alle gevolgen van dien, wezen. Speciale aandacht schenkt schr. aan de veel voorkomende ziekten als beri-beri, cholera en geslachtsziekten. Door de artsen werd al het mogelijke gedaan om die ziekten te bestrijden maar op medisch terrein was nog veel onbekend. Zo werd pas in 1896 ontdekt dat beri-beri geen infectieziekte is maar door vitaminegebrek wordt veroorzaakt.

Vervolgens komen de verrichtingen van de MGD tijdens de zeven expe-

dities naar Atjeh aan de beurt. De auteur baseerde zich voor dit hoofdstuk op de verslagen van de deelnemende artsen. De meeste slachtoffers vielen echter door ziekten en niet door vijandelijke acties. Zo sneuvelden er tussen 1873 en 1913 in Atjeh 2000 man terwijl er 10.000 door allerlei besmettelijke ziekten zoals cholera omkwamen.

Dit is een zeer leesbaar en overzichtelijk boek over de MGD ten tijde van de Atjeh-oorlog. Het leent zich goed voor een eerste oriëntatie op dit aspect van de oorlogvoering maar voor wie op dit terrein enigszins thuis is brengt het weinig nieuws. drs. J.W.M. SCHULTEN, Ikol vbdd b.d.

The duel

Hitler versus Churchill, door J. Lukacs, 276 blz. Uitg: Oxford University Press, Oxford, 1992. Prijs: £ 7,99. ISBN: 0.19.285257.4

De vrij constante stroom van nieuwe publikaties over de Tweede Wereldoorlog houdt nog altijd aan. Elk jaar opnieuw proberen vele historici met onbekend materiaal de bestaande kennis van de oorlog aan te vullen. Bovendien worden telkens weer pogingen gedaan om op basis van reeds aanwezige informatie tot een beter inzicht te komen. Dit boek valt in de tweede categorie; geen nieuwe feiten, wèl een persoonlijke visie op de eerste 80 dagen van de oorlog in West-Europa. Het is vlot geschreven en heeft een heldere, chronologische structuur. Echt origineel is het nauwelijks; als een wat eigenzinnige synthese bezit het méér waarde.

Op 10 mei 1940, de dag waarop de Duitse aanval begon, werd Churchill minister-president. Op 31 juli deelde Hitler zijn generaals mee dat hij had besloten de Sovjet-Unie aan te vallen. Het Verenigd Koninkrijk was toen nog niet verslagen. Niet alleen zijn volgens schr. de tussenliggende weken cruciaal geweest voor het verloop van de oorlog, ook het lot van de wereld na 1945 zou in

die fase zijn bepaald. Churchills weigering zich neer te leggen bij Hitlers overheersing van West-Europa was in dit opzicht van eminent belang.

De titel geeft al aan hoe de auteur de 80 dagen typeert: als een tweegevecht tussen twee politieke leiders die totaal verschillende politieke systemen vertegenwoordigden.

Churchill wordt daarbij gepresenteerd als de belichaming van de traditionele Westerse beschaving, de verdediger van de parlementaire democratie, van burgerlijke vrijheden en waarden. Zijn rivaal personifieert een agressieve, moderne en efficiënte wereld waarin elementen uit socialisme en nationalisme worden verenigd. Naast de twee hoofdpersonen van het verhaal fungeren de overige politici en militairen slechts als figuranten. Alleen Roosevelt en Stalin staan als ware secundanten naast de duellisten; wanneer zij het strijperk betreden, is het echte duel ten einde.

Lukacs' visie op de persoon Adolf Hitler is opvallend afstandelijk; diens politieke en militaire handelen in die fase van de oorlog wordt als pragmatisch en rationeel afgeschilderd. Hier wordt geen megalomaan meesterplan voor de vestiging van een Duitse wereldoverheersing beschreven, maar een berekenend optreden om de heerschappij in West-Europa veilig te stellen.

Churchill is de ware held van het boek. In de voorafgaande jaren had hij, als een roepende in de woestijn, gewezen op het grote gevaar van een agressief Duitsland onder Hitler. Tweemaal werd hij in 1937 uitgenodigd Hitler te komen bezoeken. Beide keren weigerde hij naar Duitsland te gaan. Volgens schr. zag Churchill in Hitler de reïncarnatie van een zeer oud, en tegelijkertijd beangstigend modern, kwaad. Hitler zag in Churchill een arrogante, ouderwetse reactionair en oorlogshits.

Schr. schenkt terecht veel aandacht aan Churchills positie. Het feit dat hij in mei 1940 minister-president kon worden was het directe gevolg van zijn consequente opstelling in de jaren '30. Toch was zijn autoriteit

nog niet absoluut. Het Britse politieke establishment was in eerste instantie niet ervan overtuigd dat hij het juiste karakter bezat om leiding te geven aan de Engelse politiek. Zelfs in de eerste weken van de strijd bleek zijn positie binnen het kabinet niet onomstreden. De omstandigheden op het Europese vasteland maakten hem in eigen land en daarbuiten tot de personificatie van Britse onverzettelijkheid. De gedwongen evacuatie uit Duinkerken vergrootte zijn prestige. Het Britse volk zag de terugkeer van het leger als een militair succes. De ernst van de situatie drong pas door na de val van Parijs. Op dat moment stond Churchills leiderschap niet meer ter discussie en slaagde hij erin het nationale moreel op peil te houden.

Het Engelse besluit, ondanks Frankrijks capitulatie, de oorlog voort te zetten kwam voor Hitler als een akelige verrassing. Hij verwachtte, volgens schr., dat Churchill van het politieke toneel zou verdwijnen. Diens opvolger kon dan spoedig tot vredesonderhandelingen overgaan. Beide partijen werden nu echter gedwongen na te denken over de ontstane situatie. De houding van de VS en de Sovjet-Unie was zowel voor Hitler als voor Churchill van groot belang. Richtte Churchill zijn aandacht in eerste instantie op Roosevelt, Hitler concentreerde zich op de relatie met Stalin. Het is bij de behandeling van deze materie dat schr. (op blz. 215) zijn opmerkelijkste en meest dubieuze bewering maakt: Hitlers beslissing in juli 1940 de plannen voor een oorlog tegen de Sovjet-Unie voor te bereiden wordt door Lukacs zeer eenzijdig geïnterpreteerd. De aanval op de Sovjet-Unie zou noodzakelijk zijn geweest om de oorlog tegen Engeland te kunnen winnen. Churchill was en bleef voor Hitler de grote vijand; door de laatst overgeblevene potentiële bondgenoot in Europa uit te schakelen zou Engeland worden gedwongen zich neer te leggen bij de Duitse heerschappij in Europa. De zeer karige ondersteuning van deze visie zal de meeste historici niet echt overtuigen. Het

lijkt een wat geforceerde poging een grotere betekenis toe te kennen aan de verhouding tussen Hitler en Churchill dan gerechtvaardigd is.

De oorsprong van de oorlog lag zonder twijfel bij Hitler, de voortzetting ervan voor een groot deel bij Churchill. Niettemin, de strijd om West-Europa in 1940 was veel méér dan alleen een duel in politieke wilskracht tussen deze twee personen.

drs. R.H.E. GOOREN (SMGKL)

Het vaderland verdedigd

Plannen en opvattingen over de verdediging van Nederland 1874-1914, door dr. W. Klinkert, 554 blz. Uitg.: Centrale Drukkerij en Publikatievoorziening ministerie van defensie, Emmen, 1992. Prijs: f 62,50. ISBN: 90.70677.29.6

In deze handelseditie van zijn proefschrift behandelt schr. de ontwikkelingen, die de Koninklijke landmacht doormaakte tussen de Frans-Duitse oorlog en de Eerste Wereldoorlog. Die periode, waarin het leger ingrijpende veranderingen onderging, heeft tot dusver weinig belangstelling ontmoet van de militair geïnteresseerde geschiedkundigen. Alleen om deze reden al verdient dit boek belangstelling.

Behalve de tegenstellingen tussen de grote Europese mogendheden waren ook de technologische ontwikkelingen van zodanige invloed, dat de bestaande verdedigingsconcepties drastisch moesten worden herzien. Zo verhoogde de uitvinding van rookzwak buskruit de waarde van gecamoufleerde opstellingen, en de verbetering van het geschut en de invoering van de brisantgranaat verminderden de waarde van forten en vestingen aanzienlijk.

Niet alleen de internationale en technologische ontwikkelingen waren van invloed, ook de eigen Nederlandse situatie maakte wijzigingen noodzakelijk. De slechte ervaringen in 1870 vereisten een andere aanpak

van het mobilisatiesysteem. Het systeem van plaatsvervangende had tot gevolg dat „het leger in hoofdzaak bestond uit proletariaat, waar de burgerij zich verre van hield”. De afschaffing van de plaatsvervangende en de invoering van de persoonlijke dienstplicht zouden jarenlang de gemoeieren bezighouden.

De verdediging van Nederland tegen een eventuele aanval had geleid tot een vestingstelsel, dat na langdurig beraad in 1874 in een wet was vastgelegd. De eerste jaren van de beschreven periode zijn met name gericht op de uitvoering van die Vestingwet. De gesignaleerde technologische ontwikkelingen maakten verbeteringen aan deze dode afweermiddelen noodzakelijk. Bovendien kwam een uitgebreide discussie op gang over de waarde van het Nederlandse vestingstelsel. Het resultaat was dat steeds meer de gedachte veld won de levende strijdkrachten (het veldleger) een groter aandeel te geven in de verdediging van Nederland. In die jaren groeide ook de idee, dat Nederland niet alleen rekening moest houden met een aanval, gericht op de aantasting van de onafhankelijkheid, maar ook met een aanval gericht op een deel van Nederland. Zo'n aanval zou een van de grote Europese mogendheden kunnen doen ter verkrijging van een doortocht tijdens de operaties tegen een andere mogendheid. Deze ontwikkeling leidde ertoe, dat te voeren operaties in het kader van de neutraliteitshandhaving - zeker na 1900 - grote aandacht kregen. Voor uitvoering van deze operaties zouden niet zozeer dode afweermiddelen maar een voldoende sterk, geoefend en flexibel in te zetten veldleger nodig zijn.

De geoefendheid blijkt gedurende de gehele periode een groot probleem te zijn geweest. Bepaald verontrustend was de slechte fysieke conditie. Initiatieven om hierin verbetering te brengen, werden zowel in als buiten het leger genomen, maar de resultaten waren beperkt. Ook de discipline en de leiding op lager niveau gaven reden tot grote zorgen. In 1910 werden n.a.v. een oefening deze aspecten

(nog steeds) als onvoldoende aangemerkt.

De leiding van het departement van oorlog was (evenals bij de Marine) gedurende vrijwel de gehele periode in handen van vakministers, die nauwelijks of geen ervaring hadden in het (samen)werken met kamerleden. Aanvaringen met de Tweede Kamer kwamen dermate vaak voor, dat slechts bij uitzondering een minister van oorlog een volledige kabinetsperiode aanbleef. Van een consistent beleid was daardoor veelal weinig sprake. Als de enige uitzondering noemt schr. Colijn, die - weliswaar oud-militair - op grond van zijn parlementaire ervaring (en daadkracht) in drie jaar voor verschillende maatregelen het fiat van de Kamer wist te verkrijgen. Overigens vond ook deze het werk als minister geen sinecure, getuige de door Klinkert geciteerde uitspraak „een minister van Oorlog in Nederland kende slechts één aangename dag... die van zijn vertrek”. Opmerkelijk was ook de invloed van de Koning. Bemoeide Koning Willem III zich voornamelijk met ceremoniële zaken, Koningin Wilhelmina liet met name haar invloed gelden op de inhoud van het beleid. Een enkele keer stelde zij voorwaarden voor het te voeren beleid, alvorens zij instemde met de benoeming van een minister.

Duidelijk komt naar voren, dat kamerleden, ministers, militairen en anderen die met enig gezag konden spreken, sterk verschillende visies hadden over de defensie van Nederland. Schr. heeft, door een opsplitsing van de beschouwde periode in drie delen en een systematische behandeling enige ordening gebracht in de grote hoeveelheid informatie over een in zekere chaotische periode. Het resultaat is een standaardwerk, dat een lacune in de Nederlandse militaire geschiedschrijving vult. Het is verschenen in de serie *Bijdragen van de Sectie Militaire Geschiedenis*. Zowel de schrijver als de sectie kunnen hiermee worden gecompimenteerd.

T. DE KRUIJF, genm gn

[Voor medewerkers van het ministerie van defensie kost het boek slechts f 47,50, mits afgehaald bij de Sectie Mil. Geschiedenis, of bij de afd. Voorlichting van de KMA te Breda.]